

Tartu Ülikool

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**VÄÄRTUSORIENTATSIOONID KESKKONNAKÜSIMUSTE
KAJASTAMISEL EESTI PÄEVALEHES JA POSTIMEHES
1995-2010**

Bakalaureusetöö

Autor: Erki Helemäe

Juhendaja: Maie Kiisel, MA

Tartu

2011

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised lähtekohad.....	5
1.1 Meedia mõjud ning roll keskkonnateadvuse kujundajana.....	5
1.2 Meedia kõneaine kujundajana ja raamistajana.....	7
2. Eeldused väärtuste uurimiseks meedia käsitluses.....	12
2.1 Väärtuste uurimise erinevad koolkonnad.....	13
2.2 Seosed väärtuste uurimise koolkondade ja uuringus kasutatavate väärtusorientatsioonide vahel..	16
2.3 Uuringus kasutatavate väärtusorientatsioonide kattuvus keskkondlike paradigmatel.....	17
2.4 Väärtusorientatsioonid Eesti ühiskonnas.....	20
3. Uurimisküsimused ja uurimise metodoloogia.....	23
3.1 Uurimisküsimused	23
3.2 Uurimismeetod	24
3.3 Valim ja analüüsiühik.....	23
3.4 Kontentanalküüsi nõrkused.....	24
4. Tulemused.....	27
4.1 Sissejuhatus tulemuste esitamisele.....	27
4.2 Kodeerimisele tulnud analüüsiühikute üldarv.....	27
4.3 Loodus ja keskkond artiklites põhiteemana.....	28
4.4 Keskkonnateemade kajastamine päevalehtedes.....	31
4.5 Väärtusorientatsioonide jagunemine.....	33
4.6 Väljaannete mahu ja keskkonnateema osakaalu muutumine ajas.....	37
4.9 Artiklite asupaik ja roll leheküljel.....	39
Järeldused ja diskussioon.....	40
Kokkuvõte.....	44
Summary.....	46
Kasutatud kirjandus.....	47
Lisad: Kodeerimisjuhend.....	50

Sissejuhatus

Keskkonnateemast ja probleemidest üldiselt ning antud teema kajastamisest meedias sai autor teadlikuks teismeliseeas, kui Eestis olid pöördelised ajad ning toimus üldine kampaania okupatsioonivõimude poolt soovitava kaevanduse rajamise vastu fosforiidisõja nime all. Televisioonil oli selles protsessis oluline ja määrav probleemi teadvustav ning rahvast ühendav roll, kuna just seal tõstatati fosforiidiküsimus kõige teravamalt päevakorda ning korraldati debatte. Kui meie riik oli okupatsiooni alt vabanenud, siis ilmnisid erinevates Eesti piirkonades ulatuslikud pinnase ja põhjavee reostusjuhtumid, mille põhjustajaks olid enamasti veel siin viibivad, või juba lahkunud endise NSV Liidu sõjaväeosad. Samuti oli võõrvägede siinviibimisega seotud Paldiski tuumaobjekt, mille likvideerimise ja konserveerimisega aktiivselt tegeleti. Need olid autori mälestustes taasiseseisvumise algusperioodil teravamalt meedias päevakorral olnud keskkonnateemad, mis pälvisid laiemat tähelepanu.

Vahepealsel ajal, 1990-ndate keskpaiku, kadusid keskkonnaprobleemid märkamatult meedia kõige teravama tähelepanu alt, kuna riik oli kohati halvatud muude, põhiliselt majanduslike ja sotsiaalsete probleemidega. Tänapäeval on keskkonnateemade tähtsus meedias ja ühiskonnas üldiselt jällegi oluliselt kasvanud. Päevakorda on kerkinud palju erinevaid probleemolukordi seoses majanduslike huvide ja ühiskondliku arvamuse vastuseisuga. Nabala nõiakaevu probleem versus paekaevandus ning sellega kaasnenud ühiskondlik protest on siin kujundlikuks näiteks. Autorit isiklikult paneb samuti muretsema olukord, kus kipume tegema samu vigu, mida arenenud lääneriigid tegid viimase sajandi jooksul ning läbi mille on sealne looduslik keskkond ja liigirikkus oluliselt kahjustatud. Autor peab siin silmas metsade hävitamist kerge kasumi teenimise nimel, soode ja rabade kuivendamist turba tootmise eesmärgil ning läbi ulatuslike erinevate kaevanduste rajamisega kaasnevat põhjavee kvaliteedi ja taseme langust. Needsamad küsimused, mille vastu 1980. lõpus võideldi. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala perspektiivist lähtuvalt on seda protsessi analüüsid oluline küsimus meedia toimimisest muutuste vahendaja ja kujundaja, ehk ka pidurdajana. Ühiskondlike protsesside kujunemisel töötab kaasa arvukalt tegureid, mille koosmõjus mängib meedia kaasa eri funktsioonides – mõjutajana, koondajana, surveajana. Meediat vaadeldes ei ole võimalik ühtegi funktsiooni tuvastada iseseisvalt, vaid järeltõlki saab teha

kontekstis lähtuvalt. Meedial oluline mõju inimeste igapäevaste valikute suunamisel ning ühiskondlikele ja sotsiaalsetele probleemolukordadele tähelepanu ja tähenduse andmisel. Sellepärast on vajalik uurida, kuidas päevalehed on keskkonnateemat viimase 15 aasta jooksul kajastanud ning mida on nad oluliseks pidanud või väärtustanud, seda läbi mille erinevaid suhteid keskkonna ja inimese vahel interpreteeritakse. Autor usub, et kindlasti peab siin olema toimunud oluline muutus, kuna 1995. aastal olime veel traumaatiline siirderiik, kus inimesed võitlesid tohutute ühiskondlike ja sotsiaalsete ümberkorraldustega toimetulekuga. Praeguseks on meist saanud pigem juba posttraumaatiline arenev väikeriik, kes pürgib oma eesmärkides eesrindlike Põhjamaade suunas. Samuti on ühiskond läbinud esimesed kiired majandukasvud ja -langused ning sellega kaasnevad suured sotsiaalsed probleemid nagu massiline tööpuudus ning selliste protsesside peegeldumist meediakajastuses on põnev analüüsida. Igapäevase meediatarbijana tundub, et on toimunud ka oluline muutus keskkonnateema tähtsustamisel, artiklite arv ja maht on oluliselt kasvanud võrreldes 1995 – 2010.

Nendest aspektidest lähtuvalt on keskkonnateema minu jaoks oluline ja huvitav uurimisteema. 2010. aasta sügisel seoses õpingute lõpetamise sooviga avanes autoril võimalus osaleda suuremas uurimistöös, mille täpsem nimetus on „Meedia keskkonnaküsimuste kajastajana – trükimeedia uuring 1995, 2000, 2005, 2010 Postimees ja Eesti Päevaleht“. Uuringu tellijaks on Keskkonnainvesteeringute Keskus ning läbiviijateks Tartu Ülikooli ajakirjanduse instituudi tudengid Elina Peedson, Tarmo Õuema, Kuldar Jürma ja Erki Helemäe. Uurimistööd juhendab õppejõud Maie Kiisel koostöös magistrant Martin Eek-iga.

Sama uurimisgrupi tööga haakuvalt valmib veel vähemalt üks lõputöö – Kristjan Goldilt: (Keskkonnaalased väärtusorientatsioonid erakondade valimisplatvormides 2011. aasta Riigikogu valimiste eel).

Käesolev bakalaureusetöö on edasiarendus autori seminaritööst ning koosneb teoreetilisest ülevaatest, selgitab meedia tähtsust ja mõju keskkonnateema kontekstis, annab lühiülevaate väärtuste–uurijate erinevatest koolkondadest ning tutvustab Eesti siirdeühiskonnale omaseks olnud väärtusi. Järgnevad uurimisküsimused ja metodoloogia selgitamine ning tulemuste esitamine ja analüüs.

Siinkohal tänab töö autor ka oma juhendajat Maie Kiisel-it tööle õige suuna andmise, vajalike kommentaaride ja kannatlikkuse eest.

1. Teoreetilised lähtekohad

Seda, milline roll on loodusel ja keskkonnal inimühiskonnas, on võimalik uurida nii sotsiaalkui reaalteaduslikult. On võimalik uurida inimeste hoiakuid ja uskumusi, käitumispraktikaid, elustiili, poliitika tegemise mehhanisme, aga ka keskkonnaseisundi tingimusi, olukorda ja selle mõju inimtervisele. Reaalteaduslikult on selge, et inimene ilma keskkonnata hakkama ei saa, sama teadmise sotsiaalne mõõde (tähendused ja väärtused) võib olla aga midagi sootuks erinevat. Näiteks on püütud lähiajaloo mitmel korral loodust ümber kujundada, mis on omakorda ringiga tagasi tulnud. Seetõttu on oluline uurida sotsiaalset konstrueeritust looduse ning keskkonna küsimustes, seda kuidas looduse ja inimese suhet mõtestatakse. Käesolev töö vaatleb looduse ja keskkonna “sotsiaalset mõõdet” trükimeedias ning püüab luua vajaliku baasi, eelteadmise selleks, et analüüsida meedia osa keskkonnaalaste inimarusaamade kujunemises ning püüab pakkuda võimalusi meedia rolli analüüsida ilma absoluutsele tõele pretenteerimata.

Valitud on makrotasandi mõõde – väärtused. Väärtuste ja vahetu inimekäitumiste vaheline seos on oluliselt nõrgem kui näiteks hoiakute ning uskumuste või tajutud kontrolli ja barjääride seos käitumisega. Ometi on väärtuste universaalsus ja inertsus uurimisel omaette eelis, sest nende väljendumise uurimine annab teadmisi suuremate ühiskondlike protsesside ja nähtuste kohta lihtsamalt kui kiirelt muutuvate käitumispraktikate või hoiakute uurimine. Väärtuste ja praktikate alaste tulemuste omavaheline seostamine on kahtlemata oluline. Järgnevalt vaatlen meedia rolle keskkonnateadvuse ning seda kujundavate väärtuste kujundajana.

1.1 Meedia mõjud ning roll keskkonnateadvuse kujundajana

Meedia tähelepanuväärne mõju on massikommunikatsiooni uurimise aluseks olev eeldus, kuid samas ei olda kindlad selle mõju olemuses ja ulatuses (McQuail 2003: 373). Inimeste igapäevases käitumises ning valikutes on meedia mõju selgelt olemas. Igapäevane ilmateade mõjutab inimesi valima omale selga vastavaid riideid ning erinevad allahindluskampaaniad meelitavad ostukeskustesse tungema massiliselt ostlejaid. Samas ei ole meedia ainus ja piisav mõju põhjustaja ning meedia osa mõjust on raske hinnata (ibid: 373). Samamoodi võib

hinnata meedia mõju inimeste suhestumisel ümbritseva keskkonnaga sõltuvalt sellest, kuidas ja läbi milliste väärtusorientatsioonide meedia antud teemat käsitleb ning kuivõrd oluliseks ta seda hindab.

Ajakirjanduse olulisele tähtsusele probleemide teadvustamisel viitavad oma 1985. aasta uurimuses „Keskkonnateadvus ja ajakirjandus“, (see on meie 1995-2010 uurimistöö alusmaterjaliks) ka Marju Lauristin, Margit Riit, Renita Timak, Peeter Vihalemm: „Tema täita jäävad lüngad kasvatuses ja hariduses, tema sekkumiseta ei hakka mõnigi kord tegutsema ametkonnad, kelle kohustuste hulka kuulub ka hoolitsus keskkonna eest.“ (Lauristin jt 1985). Antud uurimuse üks tähtsamaid järeldusi oli, et keskkonnaprobleemide tunnetamisel omab suurt rolli vahetu kogemuse olemasolu ning samal ajal ei ole inimese isiklik kogemus „iseeneslik“, „loomulik“ vaid sõltub tema teadmistest, hoiakutest, maailmavaatest. 1985. aasta uurimusest selgus, et inimesed saavad keskkonna seisundit ja tema kaitset puudutava informatsiooni põhiliselt raadiost, televisioonist ja trükisõnast. Elanikkond hindas ajakirjanduse keskkonnateemade käsitlust heaks, kuid eksperdid nägid ajakirjanduse käsitlustes olulisi puudujääke, millest olulisemad olid: süsteemitus, pealiskaudsus, ebajärjekindlus ning ebakonkreetsus (ibid).

Erinevad uuringud on jõudnud ka järeldustele, et meedia mõjuvõim võib aja jooksul varieeruda ning meedia mõju hinnatakse suuremaks eriti pöördelistel ja ebastabiilsetel aegadel (sõjad, majanduslangus) ning sageli veeretatakse osa süüd ebastabiilse olukorra tekkimises ka massimeedia kaela (McQuail: 378,379).

Läbi ajaloo on olnud mitmesuguseid meedia mõjude uurimise teooriaid ning praeguseks on jõutud lähenemiseni, mida nimetatakse sotsiaalseks konstruktivismiks (Gamson & Modigliani 1989; McQuail 2003: 377 kaudu). See lähenemine tugineb meediamõju interaktsioonile, kõige olulisemad meedia mõjud tekivad tähenduste konstrueerimisel. Meedia pakub neid konstruktsioone pidevalt auditooriumile, kes siis vastavalt oma väljakujunenud arusaamadele, kas sobitab (või mitte) oma personaalsete tähendusstruktuuridega. Seega loovad vastuõtjad tähendust ja ka mõju (ibid: 377).

McQuail (2003) järgi on meedia mõju massimeedia kas ettekavatsetud või planeerimata tegevuse tulem ning põhiliselt võib meedia poolt tekitatud muutused eristada järgnevalt:

- 1) Meedia võib põhjustada tahtlikku muutust – näiteks lüüa kaasa keskkonnapropagandas, “valgustatud” meediaväljaanne tõstatab näiteks vajaduse lüüa kaasa „Teeme ära!“ talgutel.

- 2) Põhjustada tahtmatut muutust - näiteks marginaalsetele kliimakriitikutele sõna andmine võib luua avalikkuses suure kliimaküsimuste skepsise.
- 3) Põhjustada väikeseid muutusi (vormi või intensiivsuse osas) – tuues nt lokaalsed keskkonnaprobleemid laiemal avalikkuse tähelepanu alla.
- 4) Muutusi (tahtlikult või mittetahtlikult lihtsustada) – näiteks taandab meedia keskkonnadebati puhtalt tehniliseks ja bürookraatlikuks aruteluks, süüvimata probleemi sisuliselt.
- 5) Olemasolevaid kinnistada (suunamuutust ei esine) – nt. rääkida jätkuvalt roheline energia olulisusest.
- 6) Muutusi ära hoida - huvipuudus keeruliste keskkonnaküsimuste vastu.

Kõik need muutused võivad esineda üksikisiku, ühiskonna, institutsiooni või kultuuri tasandil (ibid: 380). Võib eeldada, et need muutused peegelduvad tagasi ka meedias, vahel võimendudes, vahel, nt iseenesestmõistetavaks muutudes, ka sumbudes. Väärtuste analüüs võimaldab neid protsesse paremini jälgida. Ingleharti väärtuste uurimise käsitluse järgi majandusliku jõukuse kasvades hakkavad ka inimesed hindama rohkem selliseid väärtusi nagu puhas keskkond (Kalmus & Vihalemm 2004: 31). Siit võiks eeldada, et kui inimesed on teinud korrekture oma väärtushinnangutes, võiks seda olla teinud vastavalt ka meedia ja vastupidi ning Eesti ühiskond liigub üha enam postmodernse käsitluse poole, kus hinnatakse rohkem nn pehmeid väärtusi.

1.2 Meedia kõneaine kujundajana ja raamistajana

Kõneaine kujundamist (agenda setting) kirjeldab McQuail kui protsessi, kus teemade aktuaalsust ja pingerida avalikus arutelus mõjutab neile antud tähelepanu uudiste kajastamisel ning lisaks sellele võivad esineda ka mõjud avalikule poliitikale (McQuail 2003: 383). Näiteks uuris Allan Mazur Ameerika massimeediat globaalsete keskkonnaküsimuste kajastajana ning uurimus järeldas, et eelnevalt suhteliselt märkamatud ohud tõusevad tihti peale valitsuse ja avalikkuse huviorbiiti alles siis, kui massimeedia probleemidele tähelepanu juhib ning et avalikkuse huvi probleemsete teemade vastu püsib senikaua, kuni jätkub meedia tähelepanu. USA massimeedia pööras 1987-1990 aastatel globaalsetele keskkonnaprobleemidele nagu kliimamuutus, osooni vähenemine, vihmametsade hävitamine

ning liikide väljasuremine suurt tähelepanu ning selle tulemusena muutusid need probleemid tähtsateks ka USA riiklike riskide tegevuskavades ja peatselt tõusid keskkonnaprobleemid ka teiste riikide seas oluliseks tegevusvaldkonnaks (Mazur 1998).

Kõneaine (agenda) kujundamise mõiste võtsid kasutusele McCombs ja Shaw (1972, 1993: ibid: 407), et kirjeldada nähtusi seoses valimiskampaaniatega. See on olukord, kus poliitikud püüavad valijaid veenda, et see või teine teema on just praegusel hetkel kõige olulisem. Trenaman ja McQuail (161: 178, (ibid: 407) ütlevad: „Tõestusmaterjali põhjal võib väita, et inimesed mõtlevad sellest, millest neile on räägitud, aga mitte sellest, mida neile on räägitud.“ „Kogutud faktid näitavad seost ühelt poolt meedia esitatud teemade tähtsusjärjekorra ja teiselt poolt selle vahel, millist tähtsust omistavad samadele teemadele avalikkus ja poliitikud“.

Samas ollakse selle teooria täielikus paikapidavuses ebakindlad (ibid: 407). Näiteks sama Ameerika meedia uuring (Mazur 1998) tõi välja, et massimeedia kaotas keskkonnaküsimuste vastu huvi aastatel 1992-1996, kui globaalne soojenemine intentsiivistus ning Valge Maja pööras keskkonnaprobleemidega tegelemisele märkimisväärset tähelepanu. Näiteks kasvuhoonegaaside teemal oli 1992. aastal poole vähem artikleid, kui 1989 ning 1990. aastal.

1991. lahvatanud Lahesõda, NL-i lagunemine ning kasvav mure naftavarude pärast tundusid murdvat keskkonnaprobleemide kajastusvoo massimeedias. Maailmatemperatuur langes 1991-1992 (tõenäoliselt Pinatubo vulkaanipurske tagajärjel atmosfääri sattunud aerosoolide tõttu) ning sõlmiti rahvusvaheline kokkulepe CFC (kloori, floori ja süsiniku koguste osas) keskkonda sattumise piiramiseks. Need faktorid kõik kokku võisid piirata keskkonnaprobleemide kajastamist massimeedias USA-s aastatel 1991 ja 1992. Peale Bill Clintoni presidendiks saamist 1992. aastal jätkus järgnevatel aastatel nii osooniaugu suurenemine, kasvas globaalne temperatuur ning suurenes ka väljasuremisohus olevate liikide arv, kuid ajakirjandus ja televisioon ei pööranud nendele probleemidele enam püsivalt tähelepanu, mille tulemusena avalik huvi ja valitsuse tegevused sellel suunal vähenesid nii USA-s kui mujal. Uuringu läbiviijad jõudsid järeldusele, et avalikkuse huvi probleemsete teemade vastu püsib senikaua, kuni jätkub meedia tähelepanu, aga meedia on tujukas ning kahjuks meedia huvi ja tähelepanu tõuseb ja langeb tihti ilma mingisuguse seoseta muutustega maailmas (ibid).

Ka Soomes korraldatud kliimamuutuste kajastamist ajakirjanduses aastatel 1990-2009 käsitlevast uuringust (Lyytimäki & Tapio 2009) nähtus, et Soome ajakirjanduses oli antud teema 1990ndate algusest kuni 2000. aastate keskpaigani suhtelises madalseisus. Hüppeliselt

kasvas ajakirjanduse tähelepanu ja artiklite arv peale 2007. aasta alguse lumevaba talve ning kuna ka järgmine talv oli Soomes pehme, siis püsis ka meedia tähelepanu jätkuvalt kliimateemadel (ibid). Seega kuigi maailma massimeedias oli kliimateema päevakorral olnud juba 1980. aastate lõpust alates, siis Soome meedias tõusis teema teravalt kõneaineks alles 20 aastat hiljem, mil lumevaba talv seostati meedias globaalse kliimasoojenemisega. Kuid 2008. aasta lõpus langes jällegi kajastuste arv, kuna meedia tähelepanu võitis alanud globaalne majanduslangus ning jägnenud talvel oli ka Soome lumega kaetud. Alates sellest ajast on meedia tähelepanu kliimaküsimustele Soomes vähehaaval langenud, kuid püsib ikkagi kõrgemal tasemel, kui enne avalikkuse tähelepanu kasvu. Pigem on kliimaprobleemid kadunud ära suurtest pealkirjadest ning taandunud taustamüraks erinevates valdkondades. Positiivne tähendus sellel on see, et kliimaprobleemist on saanud kõikehõlmav teema, negatiivne lähenemine viitab, et mure kliima pärast on asendatud teiste probleemidega (ibid).

Austrias läbiviidud uuring keskkonateemade kajastamise kohta ajakirjanduses (Burtscher 1993) kinnitas samuti meedia keskset rolli kõneaine kujundamises kuid lisaks leiti, et meedia teemadevalikus mängivad olulist rolli paljud kriteeriumid, sealhulgas nii sündmuste uudsus, toimetuse suhtumine ja väljaande põhimõtted. Leiti, et keskkonateemade aktuaalsus ja kajastus sõltub ka avaliku elu tegelaste ning arvamuslimidrite sõnavõttudest keskkonateemal (kuidas nad sellest räägivad ning mis on nende nägemus) (ibid).

Seega võib eelnevalt kirjeldatud uuringute põhjal järeldada, et meedial on küll keskne roll kõneaine kujundamises ning ka otsene mõju poliitikale, kuid samas sõltub keskkonateemade kajastamine meedias väga paljudest faktoritest ning üks nendest on ka teema uudsus. See võib tähendada, et vaatamata sellele, et ümbritsevas keskkonnas on pidevalt probleemseid teemasi, ei pruugi meedia huvi nende vastu püsida kuna probleemi uudsus on kadunud, lisaks juhtub maailmas pidevalt midagi „põletavat“ (nt sõjad) ning ajakirjanduse tähelepanu koondub mujale.

Uuringud on ka näidanud, et meedia prioriteedid, publiku prioriteedid ja poliitika prioriteedid võivad olulisel määral erineda ning need toimivad keerulises interaktsioonis (Rogers & Dearing 1987, McQuail 2003: 407 kaudu). Samad autorid viitavad, et avalikkus ja meediakanal ei pruugi jagada uudiste puhul samu väärtushinnanguid.

„Raami mõistet kasutatakse uudistega seoses laialdaselt taustsüsteemi, konteksti, teema või isegi uudiste vaatenurga (news angle) mõistete asemel“ (McQuail 2003: 307). Ajakirjanduslikus kontekstis antakse lugudele tähendus teatud uudisväärtuse abil, mis seostab ühe sündmuse teatud teiste samalaadsete sündmustega (ibid: 307).

Entman (1993: McQuail 2003: 307 järgi) toob välja, et raamistamine sisaldab valikut ja väärtustamist ning raamistamise põhilised aspektid on: määratakse probleemid, diagnoositakse põhjused, antakse moraalsed hinnangud ja soovitatakse abinõud. Nende rakendamiseks on väga palju tekstilisi võtteid nagu kindlad sõnad, fraasid, viited teatud kontekstile, samuti saab valida teatud pilte või filme ning viidata teatud allikale. Raamistamine annab ajakirjandusele võimaluse hajusatele faktidele lisada omapoolne tõlgendus ning seda on ajakirjanikel pea võimatu vältida, kuid sellega eemalduvad nad objektiivsusest ja tekitavad tahtmatut kallutatust. Ajakirjandus kasutab ka allikatelt saadud informatsiooni, kuid sageli ei ole see info täielikult objektiivne ning sisaldab allikate varjatud kavatsusi. Mida kaugemal toimuvad sündmused, seda lihtsamalt saavutatakse raamistamisel üksmeel, kuna alternatiivsete seisukohtade esindajad ei pääse kergelt raamistamisele ligi ning auditoriumil puudub sündmustega vahetu kogemus (ibid: 308).

Autor leiab, et ka suured looduskatastroofid nagu näiteks Tai tsunami juhtum pälvid meedia poolt väga suurt tähelepanu, kuid seda pigem sündmuse dramaatilisuse tõttu, sest katastroofiga kaasnevad ka ulatuslikud purustused ning arvukad inimohvrid. Enamus sellised ootamatult juhtunud katastroofid, mis on keskkonnaga otseselt seotud, püsivad meedia huviorbiidis pigem juhtumi uudisväärtuse tõttu ning keskkonna väärtustamine jääb tihti tahaplaanile. Samamoodi saab autor siinkohal välja tuua, et meedia pikaajalise kõrgendatud tähelepanu pälvis Islandil 2010. aasta kevadel toimunud vulkaanipurse, mis halvas kogu Euroopa lennuliikluse ja seeläbi mõjutas tuhandete, kui mitte miljonite inimeste igapäevast elu ja liikumist.

2011. aasta Jaapani tuumajaama katastroofi kajastamisel rahvusvahelises meedias oli märkimisväärsed tagajärgi. Euroopas ja ka Jaapanis aktiveerusid tuumajaamade vastased, korraldades suuri meelevaldusi ning nt Saksamaal võeti tuumajaamade turvalisuse küsimused valitsuse poolt koheselt arutluse alla ning osa jaamu suleti ohutuskontrolliks. Seda otsust tegema mõjutas Saksamaa valitsust Jaapani katastroof, kuid oma osa võis olla ka meelevaldustel, lähenevatel valimistel ning meedia kõrgendatud huvist selle teema vastu.

Samas võivad jääda kahjuks vajaliku tähelepanuta lokaalse ulatusega keskkonnaprobleemid, mis ei ole laia auditooriumi jaoks piisavalt atraktiivsed. Autori arvates võiks siia kuuluda joogi- või mereveereostus mingis konkreetses piirkonnas, Nord Streami ehitus ning keskkonnariskid Eestile, õhusaastatus Tallinna linnas jms.

2. Eeldused väärtusorientatsioonide uurimiseks meedia käsitluses

Kui selle aastatuhande algusaastatel väärtustati keskkonnaküsimust ainult online-meediaväljaannete uudisvoos (välisuudised maavärinatest ja keemiaõnnetustest) (Kiisel 2005), siis viis aastat hiljem on töö autori arvates uudiskülgedel toimunud oluline muutus ning küsimused globaalsetest riskidest on taas rohkem nähtavad. Keskkonnaprobleemid on tõusnud modernse ühiskonna igapäevaseks nähtuseks, mida varem seostati vaid nõukogude pärandiga. Meedia tähelepanu tõus võib olla mõjutatud lugejaskonna huvist, kohalikest loodusõnnetustest ning ka Euroopa Liidu poliitikast, samal ajal kui keskkonnale suunatud ajakirjad on kaotanud lugejaid (ibid).

Emotsioonidele ja väliskogemusele rõhuvad on asendunud igapäevaste pragmaatilis-tehniliste aruteludega poliitikute ja majandusnimeste vahel (Eek 2010). Keskkonnateemaline arutelu meedias on keskendunud Euroopa Liidu direktiividest tulenevatele nõuetele ja nendest tulenevatele probleemidele. Refleksiivsus on olemas, kuid tehniliste küsimuste, poliitikate täitmise tasandil, mitte põhiväärtuste tasandil.

Enimlevinud meediakanalid, kust infot saadakse on televisioon ja trükmeedia. Meediakanalite (televisioon ja ajaleht) kõrval sekundeerib Eesti keskkonnaga seotud teabe saamise allikate kõrval (arenenud looduskauge Euroopaga võrreldes) ka isiklike tähelepanekute tegemine loodusest (Inimene...2007), (Eesti...2010). 2002., 2005. ja 2008. aasta *Mina. Maailm. Meedia* andmete võrdlusest nähtub siiski, et ka Eestis on nii traditsiooniline loodussuhe (aiatöö, looduses matkamine) inimeste hinnangutes harvemaks muutumas, samas on vähenenud ka loodusmeedia (raamatud, filmid, ajakirjandus) tarbimine (alus modernsele teadlikkusele). Kui inimeste otsene kontakt loodusega on vähenemas ning ka loodusmeedia tarbimine langeb, jääb suurem roll keskkonnateemaliste arutelude päevakorral hoidmiseks päevalehtedele ja televisioonile. Kuid eelnevast nähtub, et meedias on keskkonnadebatt pigem lihtsustatud ja taandatud ennekõike tehniliste küsimuste ja poliitikate tasandile ning keskkonna väärtustamine ja keskkonnaküsimuste sisuline teadvustamine kipub meedias jääma tahaplaanile. Seega on oht, et kogu läänemaailmast ülevõetav ökoloogiline tarbimiskultuur

ning erinevad tehnilised lahendused on muutumas asjaks iseenses, ilma, et inimesed selle tegelikku, laiemat eesmärki endale teadvustaks.

Väärtuste uurimisele on lähenetud erinevate koolkondadena, millel igaühel on oma kontseptsioonid. Käesolevas töös oleme lähtunud Marju Lauristini ja Peeter Vihalemma poolt 1980. aastate alguses väljatöötatud üldsotsioloogiliste väärtusorientatsioonide süsteemist, mida kasutati uuringus „Massikommunikatsioon ja keskkonnakaitse“ (Lauristin & Firsov 1987), kus väärtusorientatsioonid on jaotatud 15. -neks erinevaks kategooriaks. Neid püüan siinkohal tõlgendada ka levinumate väärtusuurijate valguses. Seejärel vaatlen väärtusorientatsioone ka kolme lihtsustava keskkonnateadvuse paradigma järgi.

2.1 Väärtuste uurimise erinevad koolkonnad

Väärtused on keeruline sotsiaalteaduslik uurimisobjekt, millele on võimalik läheneda mitmeti.

Raamatus „Eesti Elavik 21. Sajandi algul“ peatükis 2 „Eesti siirdekultuuri väärtused“ Veronika Kalmus, Triin Vihalemm on väärtuste-uurijate peamised koolkonda välja toodud järgmiselt:

Ronald Inglehart ja tema süsteemi modifitseerid käsitlevad väärtusi kui inimeste reaktsioone keskkonna muutustele. Väärtused kujunevad varajases eas sotsialiseerumise käigus (Kalmus & Vihalemm 2004: 31). Ingleharti järgi kajastub ühiskonna sotsiaal-majanduslik seisund ka vastavate generatsioonide väärtustes. See tähendab, et vaesemates ühiskondades tähtsustatakse rohkem nõ puudusväärtuseid nagu jõukus jne. Ühiskonna majandusliku jõukuse kasvades tõusevad esile hoopis teistsugused väärtused nagu sõbrad, huvitav elu, puhas keskkond jne. Ingleharti järgi on toimumas Lääne-Euroopa riikides aeglane postmaterialiseerumise protsess (ibid: 31).

Sarnane on ka kultuurinihke kontseptsioon, mille järgi läänelik kultuur liigub traditsionalismist modernsusesse ja modernsusest postmodernsusesse. Tuginedes sellele kontseptsioonile on väärtusi jagatud traditsiooniliseks (nt lunastus), modernseteks (nt võim, jõukus, tehnika areng) ja postmodernseteks (nt puhas keskkond, tervis, rahu maailmas). Samas on mitmeid uuringuid, mis ei leia postmaterialistlike väärtuste ja keskkonnahoidlike praktikate vahel seost. Kiisel (2005) toob välja, et modernsele ühiskonnale omane keskkonna väärtustamine tugineb küll Ingleharti mõistes tehnoloogia ning individualismi

väärtustamisele, kuid nõ postmodernne keskkonna väärtustamine tugineb sageli hoopis samade väärtuste kriitikale. Inglehart lähtub liialt lineaarsest mudelist (areng on vältimatult hüve), mis ei sobitu enam tänapäevasesse kompleksesse kriisiühiskonda.

Teine koolkond lähtub **Clyde Kluckhohnist**, käsitledes väärtusi kui kultuuri elementi. Samale kontseptsioonile on oma väärtuste mõõtmise süsteemi üles ehitanud ka **Milton Rokeach**. Rokeach käsitleb väärtusi kui sõltumatut fenomeni, ühendamata üksikuid väärtusmõisted mingiks ühtseks süsteemiks (Kalmus & Vihalemm 2004: 31). Rokeach järgi on väärtused kultuuri element, ettekujutus soovitatavast, mis ei pruugi otseselt väljenduda inimeste käitumises.

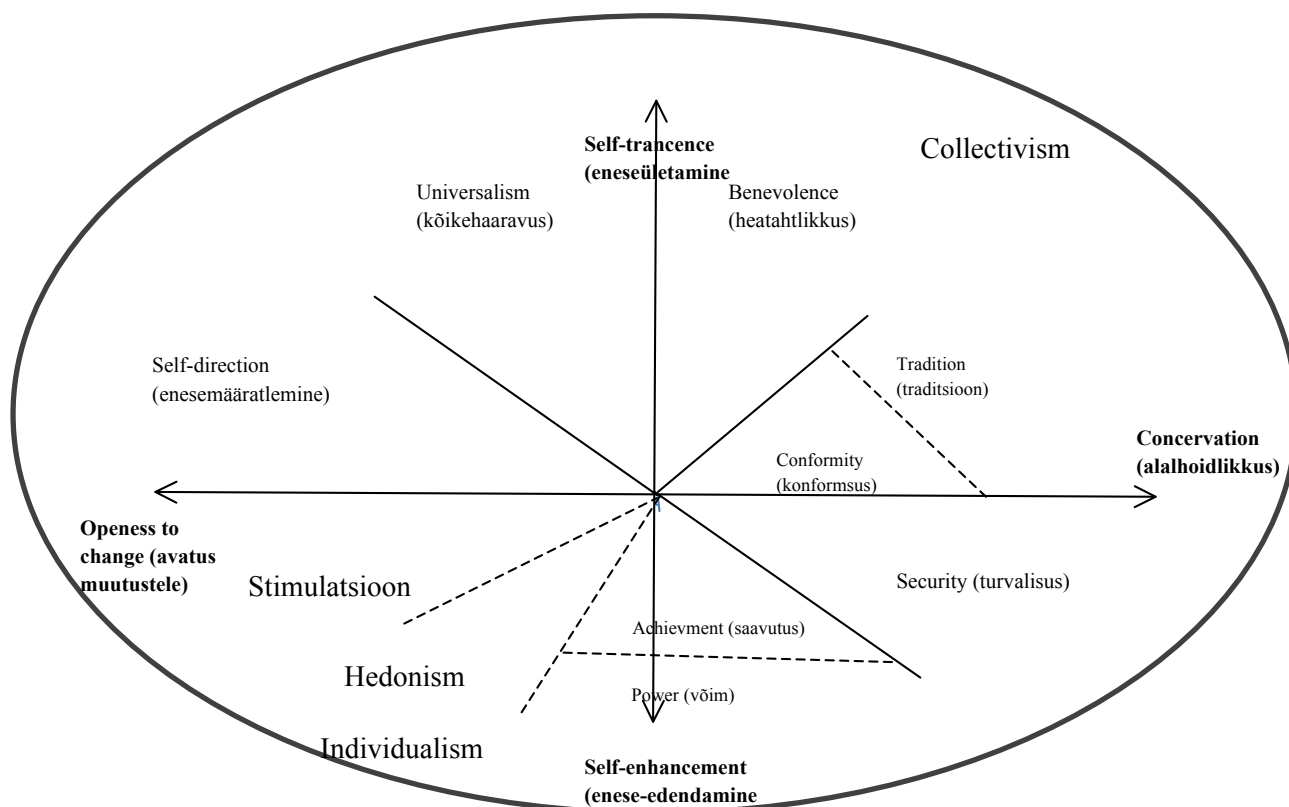
Rokeach tõi väärtuskäsitluse sisse terminaalsete ja instrumentaalsete väärtuste mõisted. Terminaalsed väärtused on n.ö väärtused iseeneses nagu rahu maailmas, tugev perekond, õnn, eneseaustus, mugav elu, lunastus, armastus, kaunis maailm, sotsiaalne tunnustus, meeldiv elu, huvitav elu. Instrumentaalsed väärtused on rohkem vahendid soovitava lõpp-seisundi saavutamiseks: ausus, õiglus, puhas keskkond, tehnika areng, jõukus, tervis, võimu omamine.

Vaieldavad on väärtuste võrdsus, tarkus ja vabadus positsioon (ibid: 31).

Shalom Schwartz on Rokeachi väärtuste-süsteemile veelgi indikaatoreid lisanud ning baseerudes empiirilistele mõõtmistele, loonud ka tervikliku süsteemi mida hiljem on täiendatud teiste väärtuste-uurijate poolt.

Väärtused Schwartzi skeemis

Schwartzi kontseptsiooni võib kasutada selle piisava detailsuse ja operatsionaliseeritavuse tõttu väärtuste kõige üldistatumaks interpretatsiooniks.

Joonis 1. Shalom Schwartzi väärtuste-süsteem (Schwartz 1992, Kalmus & Vihalemm 2004: 35 kaudu)

Schwartz on väärtuste struktuuri iseloomustamiseks kasutanud kaht dimensiooni: alalhoidlikkus vs avatus muutustele ning eneseületamine vs enese-edendamine.

Eneseupitamise pooluse alla kuuluvad väärtusrühmadest võim ja saavutus, mis näitavad seda, kui võrd on inimesed valmis saavutama oma eesmärgid, seda sageli teiste inimeste huvidel arvel.

Sellele vastandub eneseületamise poolus, mille moodustavad kõikehaaravus ja heatahtlikkus. Need tähendavad ühtsust, harmooniat ja heaolu.

Alalhoidlikkuse poolus hõlmab traditsiooni ja turvalisuse väärtusrühmi. Need rühmad näitavad soovi lähedaste inimeste, institutsioonide, traditsioonide toel püüdnud kindluse- ja kaitsetunnet.

Muutustele avatuse poolusesse kuuluvad enesemääratlemine, stimulatsioon ja hedonism. Need väärtustüübid näitavad isiksuse intellektuaalsete ja emotsionaalsete huvidel rahuldamist.

Väärtusrühmi võib liigitada ka individualistlikeks ning kollektivistlikeks. Schwartzi järgi kuuluvad individualistliku tüüpi ühiskonda iseloomustavate väärtuste hulka enesemääratlemine ja stimulatsioon, aga ka mõned kõikehaaravusega seotud üksikväärtused. Individualistlikeks motivatsioonilisteks eesmärkideks võib pidada ka saavutust, hedonismi ja võimu, kuid need väärtustüübid ei erista üht ühiskonnatüüpi teisest. Kollektivistlikes ühiskondades peetakse oluliseks ennekõike traditsiooni, konformsust ja heasoovlikkust. Samasse gruppi võib liigitada ka turvalisuse. Enamik kõikehaaravusega seotud väärtusi võivad täita nii individuaalseid kui kollektiivseid huve (Schwartz 1990, *ibid*: 34 kaudu).

2.2 Seosed väärtuste uurimise koolkondade ja uuringus kasutatavate väärtusorientatsioonide vahel

Antud töös kasutatavad väärtusorientatsioonid töötati välja kunagise Tartu Riikliku Ülikooli žurnalistikaosakonnas 1980. aastate algul (Lauristin & Firsov 1987). Eelnevate käesolevas töös välja toodud väärtuskoolkondades kasutatavatest väärtustest kattuvad käesolevas uuringu empiirilises analüüsis kasutatavate väärtusorientatsioonidega vaid tinglikult (Lisa 1).

Mõningad kattuvused erinevate koolkondade ja uuringus kasutatavate väärtusorientatsioonide vahel:

- „puhas keskkond“ – vastab antud uuringu kodeerimisjuhendis **esteetilisele orientatsioonile** – inimese suhtumine loodusesse on tingitud tema vajadusest

loodusliku ilu ja harmoonia järele. Halb on see, kui ilutunnetus on inimesele kaugel ja ta rikub looduse loomingut. Samuti esineb siin **bioloogilise orientatsiooni** tunnuseid.

- „**tervis**“ - võib samuti leida seoseid **bioloogilise orientatsiooniga** – suhet keskkonnaga mõtestatakse läbi inimorganismi tervise ja eksisteerimise (inimene kui bioloogiline olemus, kel on kohused ka oma järeltulevate põlvete ja tervise ees). Olukorda hinnatakse läbi keskkonna mõju organismi objektiivse kui psüühilise tervise, pärilikkuse.
- „**tehnikareng**“ - seoseid võib näha **tehnoloogilise orientatsiooniga** – inimese ja keskkonna suhet vaadeldakse läbi tehnoloogia ja tehnika kasutuselevõtu. Probleemid tekivad ebarahuldavate tehnoloogiliste protsesside ja kaitsevahendite puudumise tagajärjel, liiga vähese tehnologiseerituse tagajärjel, mistõttu looduslikud protsessid kannatavad.
- „**mugav elu**“ – lähedane **tarbijalikule orientatsioonile** – keskkond kui inimese igapäevase heaolu rahuldamise allikas. Hinnang inimese ja keskkonna suhtele antakse läbi inimese võimalusele rahuldada oma igapäevaseid vajadusi. Probleem tõusetub sellest, kui keskkond muutub tarbimise või elamise jaoks (puhkus, söök, eluase) ebasoodsaks, kõlbmatuks.
- „**jõukus**“ – vastab samuti **tarbijalikule orientatsioonile**.
- „**kaunis maailm**“ – vastab meie uuringus **esteetilisele orientatsioonile** (vt ülalt).

2.3 Uuringus kasutatavate väärtusorientatsioonide kattuvused keskkondlike paradigmadega

Samuti on võimalik vaadelda väärtusorientatsioonide sobitumist keskkondlike paradigmadega (sotsiaalne-inimekskne, keskkondlik, ökoloogiline), mis on sõnastatud Maie Kiiseli 2005. aasta magistritöös, kuid siinjuures tuleb läheneda loominguliselt kasutades paradigmasi sarnaste sisuliselt kokkukuuluvate väärtusorientatsioonide koondamiseks. Samuti ei ole siin nõ puhtaid kattuvusi kuna teatud väärtusorientatsioonid nagu nt tarbijalik võivad erinevates situatsioonides olla omased kõigile kolmele paradigmale. Kiisel (2005) on jaganud paradigmad järgmiselt:

Sotsiaalne paradigma on omane varajase industriaalühiskonna maailmavaatele. Loodus on ressurs- kultuuriväline. See teeb keskkonnaprobleemide teadvustamise keeruliseks.

Probleeme ei peeta osaks endast vaid need arvatakse välja ja eitatakse seda. Indiviid on selles paradigmas otsese kontaktis loodusega, mistõttu kui probleeme siiski teadvustatakse, nähakse neid kui puhtuse ja korruga vastuolus olevaid. Keskkonnaprobleeme tõlgendatakse kui lihtsaid ja mööduvaid ohte (õnnetusi ikka juhtub). Isiklik heaolu tõstetakse probleemidest kõrgemale. Keskkonda pooldav käitumine ei ole selles paradigmas teadlik praktika. Keskkonnaga seotud käitumine tugineb eelkõige (negatiivsetele) sotsiaalsetele normidele.

Keskkondlik paradigma on omane lihtsale modernsusele, arenenud industriaalühiskonnas. Loodust koheldakse endiselt kui ressursi, kuid nüüd on ta ka juba kultuuriteema (oht inimesele). Sageda keskkonnaprobleemidega toime tulemise tõttu nähakse keskkonnateadlikkust kui sotsiaalset normi. See maailmavaade esindab usku teadusesse, tehnoloogiasse ja liberaalsesse majandusse. Selles paradigmas jõuab jõuavad keskkonnaprobleemid indiviidideni läbi vahendatud keskkonnaalase ekspertinfo. Samas on nii looduse ohustatus kui ka loodusest tulenevad ohud põhjustatud vähesest kooskõlast tehnoloogiaga ja liigsest looduslike ressursside ära kasutamisest. Keskkondlik paradigma rõhutab säästliku arengu tähtsust ning positiivseid keskkondlikke praktikaid nagu keskkondlik tarbimine. Käitumine on küll teadlik, kuid piiritletud infrastruktuuri-siseselt.

Ökoloogiline paradigma on omane refleksiivsele modernsusele, riskiühiskonnale. Uusi riske ei ole enam võimalik ratsionaliseerida, kuna näiteks tuuma, keemia, ökoloogilised või geenitehnoloogilised riskid ei ole enam limiteeritud koha ja aja poolest ja nende vastu ei ole võimalik end kindlustada. See viib ka indiviidi pidevasse riskiseisundisse. Inimesest on saanud keskkonnaprobleemi osa. Keskkonnaprobleemide mitmetähenduslik tõlgendamine ohustab liberaalses majanduses keskkondliku paradigma ratsionaalsust ja usaldust. Ökoloogiliselt mõtlejad mõistavad, et keerulistel probleemidel ei ole lineaarseid lahendusi. Keskkondlikku ja ökoloogilist paradigmat on nende mitmetähenduslikkuse tõttu keerulisem teineteisest eristada. Keskkondliku paradigma esindajad õigustavad oma käitumist usuga ekspertsüsteemidesse ja sub-poliitikatesse. Ökoloogilise käitumise esindajad kohandavad oma individualiseeritud riskistrateegia antud tagajärgedega. Üks võimalikke strateegiaid on pöördumine tagasi traditsioonilise elustiili juurde. Samas peavad indiviidid olema pidevalt teadlikud riskisituatsioonist. Lisaks traditsioonide taasavastamisele võivad indiviidid riske ratsionaliseerida ka läbi tarbimise (sarnaselt keskkondlikule paradigmale).

Modernsetele sotsiaalsele ja keskkondlikule paradigmale on omased väärtusorientatsioonid nagu bioloogiline (sotsiaalne paradigma – keskkond on probleem, kui ta muutub inimese

jaoks probleemiks), tarbijalik (keskkondlik ja ökoloogiline, olenevalt taotlusest), tootmiskeskne (sotsiaalne), esteetiline (pigem ökoloogilisele omaselt refleksiivne), juhtimislik ja juriidiline (keskkondlikud), ka teaduslik. Postmodernsele ökoloogilisele paradigmale võiksid olulisemad olla ideoloogiline orientatsioon (ühiskonnakriitika), ühiskondlik (huvigruppide pörkumine), ökoloogiline. Moderniseerumine peaks tooma kaasa ka kultuurilis-ajaloolisele ja kõlbelisele orientatsioonile tuginevaid konflikte, sest moderniseerumine lõhustab traditsioonilisi-kultuurilisi suhteid.

Tabelis 1. on näidatud uurimistöös kasutatavate väärtusorientatsioonide kattumisi paradigmadega. Üsna sarnaselt jaotas Rokeach väärtused terminaalseteks ja instrumentaalseteks. Peamiseks erinevuseks nende paradigmade vahel on refleksiivsus. Keskkondlik paradigma püüab probleemidele läheneda pigem mehaaniliselt st, et probleeme nähakse lihtsustatult (tehnilisena) ning lahendusi neile nt tehnoloogiate parendamises. Ökoloogiline paradigma on jällegi kantud mõttest, et keskkonnaküsimused on kompleksed, mitmetitõlgendatavad, puudutavad läbi mitmekesiste väärtuste, tarbijalikku, sise- ja välispoliitilist väärtusorientatsiooni saab vaadelda mõlema paradigma valguses, sest neid saab kasutada nii mehaaniliselt kui refleksiivselt, rakendades neid erinevate motiivide ette, seetõttu vaadati nende muutumist ajas eraldi.

Tabel 1. Väärtusorientatsioonide kattumine keskkondlike paradigmadega

	keskkondlik	ökoloogiline
väärtusorientatsioon	paradigma	paradigma
ökoloogiline		X
teaduslik	X	
eetiline		X
esteetiline		X
kultuurilis-ajalooline		X
ideoloogiline		X
bioloogiline	X	
tarbijalik	mõlemat	
ühiskondlik		X
tootmise ja majanduskeskne	X	
tehnoloogiline	X	
institutsionaalne-juhtimislik	X	
juriidiline	X	
sisepoliitiline	mõlemat	
välispoliitiline	mõlemat	

2.4 Väärtusorientatsioonid Eesti ühiskonnas

Kuna 1991. aastal saavutatud iseseisusega pöörditi kogu senine ühiskondlik kord segi, siis käsitletakse 1990-ndate algusest Eestit siirdekultuurina. Siirdekultuur on suurte poliitiliste ja sotsiaal-majanduslike muutuste tagajärjel tekkinud killustunud kultuuriruum, mis hõlmab endas nii „vanale“ ühiskonnale iseloomulikke sümboleid, norme, väärtusi jt kultuurielemente kui ka „uusi“ hoovusi (Kalmus, Vihalemm 2004: 31).

„Kui nõukogude aja lõpul aktiveerunud rahvuslik liikumine suurendas ajutiselt inimestevahelist solidaarsust, siis nõukogude ideoloogia ja võimuhierarhiate lagunemine suunas inimesed taas individuaalselt ratsionaliseeritud valikute juurde. Taasiseseisvunud Eestis väljendus individualism isiklikus eneseväljenduses ja otsustusvabaduses, mis väljendus ka muutunud keskkonnakäitumisena“ (Kiisel 2005). See tähendas näiteks, et eraomandisse tagastatud metsad said tihtipeale nn uusomanike käes, kes käsitlesid seda kui süllekukkunud varandust, kiire rahateenimise vahendiks. Autor on sellist tegevust ka oma kodukohas korduvalt näinud. Selline käitumine sobitub sotsiaalse paradigma raamidesse, kus looduses nähti ennekõike ressursside allikat isikliku heaolu parandamiseks ning käesoleva uuringu väärtusorientatsioonides võib tõmmata siin paralleele tarbijaliku orientatsiooniga.

1990ndate algul uuris Gooch siirdeühiskonna transformatsiooni mõju keskkonnaprobleemide väärtustamisele (Rootsi, Eesti ja Läti näitel), eeldades, et uue keskkondliku paradigma kõrge ja teaduse-tehnoloogia madal toetus ning postmateriaalsed väärtused on positiivses korrelatsioonis kõrgendatud murega keskkonna pärast (Gooch 1995). Uuringus paluti vastajatel võrrelda keskkonnateemade tähtsust teiste sotsiaalmajanduslike probleemidega (töötus, kuritegevus, inflatsioon ja sotsiaalsed probleemid). Arvestades Balti riikide majanduslikke probleeme eeldati, et Eesti-Rootsi võrdlusandmed näitavad just Rootsis kõrgemat postmateriaalsete väärtuste väärtustamist ja suuremat muret keskkonna pärast. Uuringust selgus, et 10% vastajatest Eestis märkis keskkonnaprobleeme 1-2 kohale kuuluvaks (ibid).

Sama uuring toob välja, et selgelt materialistidena määratlesid end enim eestlased 56%, Rootsis oli vastav tulemus 8% ning Lätis 51%. Postmaterialistidena määratles end 21% rootslastest, Eestis oli sama näitaja 2% ning Lätis 2,5% (ibid).

Gooch-i (1995) uuringu tulemused näitasid, et ei ole väga suurt seotust uue keskkondliku paradigma poolt väljendatud uskumuste ja tunnetatud kohalike keskkonnaprobleemide tõsiduse vahel nii Balti riikides kui ka Rootsis. Eesti elanikud väljendasid suurt huvi ja muret kohalike keskkonnaprobleemide vastu, kuid samas jäi eestlaste toetus uuele keskkondlikule paradigmale tagasihoidlikuks. Rootsis oli olukord jällegi vastupidine (ibid). Goochi arvates, võib selline olukord olla mõjutatud sellest, et Eesti elanikud omavad utilitaarseid väärtusi keskkonna suhtes ning nende suhe keskkonnaprobleemidesse on rohkem otseselt mõjutatud (füüsiliselt ja mentaalselt) ebarahuldava elukeskkonna poolt (ibid). Autor leiab, et kuna Eesti on väikeriik, on võimatu keskkonnaprobleemidest mööda vaadata või neid ignoreerida, kuna näiteks veereostus ühes maakonnas võib otseselt puudutada inimeste heaolu ning elukeskkonda teises maakonnas just riigi väiksuse tõttu.

Ühiskonna keskkonnateadlikkuse kasvus ja kodanike aktiveerumises võib näha seoseid inimeste majandusliku jõukuse kasvu ja elujärje paranemise ning sellest tulenevalt puhta ning liigirikka elukeskkonna väärtustamise vahel. Varasemad uuringud on ka tõestanud, et keskkonnaprobleemid ja sellega seonduvad väärtushinnangud on tihedalt seotud inimeste üldise heaolu tasemega (Elliott et al 1995). Autor saab siinkohal väita, et lähtuvalt inimeste majandusliku järje paranemisest on neil rohkem võimalusi ja ressursse pöörata tähelepanu ka neid ümbritsevale keskkonnale.

Uuringu. Mina. Maailm. Meedia (Kalmus & Vihalemm 2004) osas tuuakse välja Eesti elanike väärtushinnangute erinevused sotsiaal-demograafilistes gruppides. Uuringust nähtub, et märkimisväärselt mõjutab inimeste väärtusteadvust nii sissetulek, elukoht kui haridustase. Kõrgema haridustasemega inimesed hindavad madalamalt materiaalsel kindlustatust ja heaolu ning kõrgemalt keskkonda ja füüsilist heaolu. Kokkuvõtvalt iseloomustab Eesti ühiskonda väärtushinnangutes püüd nautlemisele ja enesekehtestamisele. Seda võib seostada inimeste vabanemisega normeeritud ühiskonnast ning nooremate seas tähendab isiku vabanemine, et tegevusvõimalusi ja vabadust võetakse väljakutsena (ibid). Autor loodab, et selles osas on toimumas lähemal ajal positiivsemaid muutusi, millele tundub viitavat ka viimaste aastate ökoloogilise elustiili populariseerumine, üha enam räägitakse puhtast toidust ja õhust, kaasaarvatud sellest, mida iga inimene saaks omalt poolt teha, et teda ümbritsev keskkond püsiks puhtamana. Siia võiks tuua ka näitena "Teeme Ära" kampaania korras toimunud koristustalgud, millest võttis osa märkimisväärne arv inimesi, mis viitab autori arvates, inimeste huvi ja soovile hoida ja kaitsta oma keskkonda reostumise ning prügistamise eest.

Venekeelne elanikkond on vähem keskkonnateadlik kui eestlased kuigi looduses veetmise ja puhkamise osas polnud kahel rahvusgrupil mingit vahet. Venelased pigem väitsid rohkem, et loodus on nende elu keskpunkt ja lugesid end pigem loodusearmastajateks. Kuigi nende tegelikud teadmised ja käitumine võivad olla konfliktis nende positiivse suhtumisega (Kalmus jt 2005). Autori arvates saab siinkohal tuua näitena nn suvilapiirkondade ümbruse, mis tihti peale on igasugusest olmeprügist ümbritsetud, vaatamata sellele, et see otseselt nende elukeskkonda ning vaatevälja puudutab. Seda on autor täheldanud ka oma kodukoha suvilapiirkonna juures, kus venekeelne elanikkond on küll suured marju- ja seenelised, kuid neid ei tundu häirivat sissesõidutee ääres igakuiselt kasvav prügimägi, mida nad ise vast kõige rohkem tunduvad täiendavat. Oma kogemusele tuginedes saab autor väita, et on tõesti märgatavaid erinevusi rahvusliku kuuluvuse ning keskkonnakäitumise puhul.

Eesti Inimarengu Aruanne 2007 järgi on eestlaste ja venekeelse elanikkonna väärtushinnangutes siirdeperioodil toimunud mõningane ühtlustumine, samas on ka esile tõusnud uusi lahknevusi (Kalmus & Vihalemm 2007). Tähelepanuväärne on, et venelased on hakanud eestlastega võrreldes madalamalt hindama tervist, puhast keskkonda ja riigi julgeolekut (nagu ka keskkonnale ja turvalisusele orienteeritud väärtuskimpu tervikuna) ning õnne, mis võib viidata süvenevale võõrandumisele ja pessimismile osas venekeelsest elanikkonnast (ibid). Autori enda nägemusekohaselt võib tõesti täheldada ökoloogilise keskkonnakäitumise suuremat populaarsust eestlaste seas.

3. Uurimisküsimused ja uuringu metodoloogia

3.1 Uurimisküsimused

1. Kuidas on muutunud väärtusorientatsioonid keskkonnaküsimustes Eesti trükimeedia põhiväljaannetes?
2. Kuidas tõlgendada väärtusorientatsioonide muutumist?
3. Milliste ühiskondlike muutuste ja sündmustega võib väärtusorientatsioonide muutumist põhjendada?

3.2 Uurimismeetod

Uurimismeetodina kasutasime kontentanalüüsi, mis McQuail (2003: 293) järgi annab „statistilise tulemuse, mis kehtib veidi laiema meediareaalsuse kohta kui vaadeldud tekstikogum“. Kontentanalüüs põhineb kahel peamisel eeldusel: seos välise objekti ja selle tekstilise esindatuse vahel peab olema küllalt selge ja ühemõtteline ning valitud kategooriate esinemissagedus väljendab tekstis domineerivat tähendust objektiivselt (ibid: 293). Kontentanalüüsi läbiviimisel kasutatava kodeerimistjuhendi alusmaterjaliks oli 1980. aastatel Tartu Ülikooli žurnalistika osakonnas välja töötatud kodeerimisjuhend, mida uurimisrühm kaasajastas ja täiendas. Väärtusorientatsioonide oli 15: ökoloogiline, teaduslik, kõlblis-eetiline, esteetiline, kultuurilis-ajalooline, ideoloogiline, bioloogiline, tarbijalik, ühiskondlik, tootmise ja majanduskeskne, tehnoloogiline, institutsionaalne-juhtimislik, juriidiline, sisepoliitiline ja välispoliitiline. **Täpsem kodeerimisjuhend koos orientatsioonide selgitustega on Lisas.**

3.3 Valim ja analüüsiühik

Uuringus olid Eesti Päevaleht ja Postimees 5 aastase vahemikuga alates 1995. aastast kuni 2010. aastani. Kuna uuringu kodeerimise osa läbiviijaid oli neli, siis tuli igal neist läbi töötada üks aastakäik mõlemast lehest vastavalt kodeerimisjuhendile. Tarmo Õuema uuris 1995. aastat, minu poolt uuritav aasta oli 2000. a. Eesti Päevaleht ja Postimees, Kuldar Jürma uuris 2005. aasta lehti ning Elina Peedson 2010. aasta lehti. Uuring algas sissejuhatavate seminaridega ning töö eesmärkide ja kodeerimisjuhendi selgitamisega. Esmaseks ülesandeks uurijatel oli proovivalimi koostamine ning proovikodeerimise läbiviimine, et ühtlustada probleemolukordadest ja kodeerimisjuhendist arusaamist. Esimese suurema probleemina tuli lahendada 1995. aasta keskel aset leidnud ajalehtede ühinemise küsimus. Nimelt 5. juunil toimunud ühinemise käigus liitusid Päevaleht, Rahva Hää! ja Hommikuleht ning uus väljaanne sai nimeks Eesti Päevaleht. Meie uuringus võtsime valimi moodustamisel aluseks Päevalehe (end Noorte Hää!), kui nime edasikandja.

Valimisse kuuluvad artiklid, milles esineb vähemalt üks sotsiaalne olukord, mis iseloomustab inimese (sotsiaalse grupi, institutsiooni või ühiskonna) suhet ümbritseva keskkonnaga. Oluline seejuures ei ole mitte artikli põhiteema, vaid just situatsioonid, milles vaadeldakse inimese suhet keskkonnaga läbi vaatepunkti, milles väljendub kirjeldatud olukorra soovitavus või soovimatus. Eriline tähendus tähendus antakse artiklitele, milles ilmneb probleemikeskne analüüs.

Anaüüsiühikuks on ökoloogiline (probleemne) olukord. Teksti osa, milles sisaldub informatsioon inimese ja looduse suhte kohta, sellega seotud hinnangud ja selgitused. „Ökoloogilised olukorrajeldused“ (milles sisalduvad erinevad hinnangud ja selgitused) võivad käia ka ühe ja sama sündmuse kohta, kuid neid vaadeldakse eraldi just erinevate väärtusorientatsioonide tõttu. Ja vastupidi – ühesugused või sarnased hinnangud erinevatele olukordadele loetakse üheks kontekstuaalseks olukorrajelduseks. Ökoloogiliste situatsioonide eristamiseks tuleb tähelepanu pöörata tähenduslikele tunnustele ja nende muutustele kõneisikute vahetudes, vaatepunkti muutumisele olukorrajelduses, uue teema sissetoomisel. Olukorrajelduse määravad üldiselt: probleem (nii väärtusorientatsioon kui teema), selle põhjus ja tegija. Kui muutub üks, kaasneb ka olukorra muutus. Abiks olid siin pidevad jooksvad seminarid Skype teel, mis oluliselt kiirendasid ja lihtsustasid tööprotsessi, aidates uurijatel ja juhendajatel hoida kokku niigi nappivat aega ning lahendada tekkinud küsimusi. Kuid vaatamata eeltoodule esines siiski kindlasti ka tõlgendusvigu, mille

likvideerimisega jätkuvalt tegeletakse ning millest tingituna võivad mingil määral veel andmed muutuda.

Valimisse võeti mõlemast väljaandest vastavalt siis jaanuari esimese ja kolmanda nädala esmaspäev, veebruari esimese ja kolmanda nädala teisipäev, märtsi esimese ja kolmanda nädala kolmapäev kuni kõik nädalapäevad ja kuud olid kaetud. Eelduslikult oli vaja valimisse orienteeruvalt 100 artiklit ühe aastakäigu lehe kohta, milles esinevate eraldi kodeeritavate olukordade arv tuleb suurem.

Järgnes juba täielik valimi koostamine ning täpsustamine, mille viisin läbi Rahvusraamatukogus.

3.4 Kontentanalüüsi nõrkused

Kontentanalüüsi nõrkusteks on oht, et kategooriate moodustamisel uurija pigem surub peale oma väärtuste süsteemi, kui tuletab selle sisust ning uurimistulemus põhineb sellisel sisu tõlgendamise viisil, mida lugeja tavalises olukorras ei teeks (McQuail 2003: 294). Kategooriate süsteem on selektiivne ja potentsiaalselt moonutav ning saadud tulem on uus tekst, mille tähendus erineb algmaterialist ja lähtub uurija tõlgendusest. Teksti kui terviku ja tekstisiseste viidete konteksti ei ole lihtne arvesse võtta, „eeldatakse, et kodeerijaid on võimalik õpetada tegema usaldusväärseid järeldusi kategooriate ja tähenduste kohta“ (ibid: 294).

Käesoleva uurimistöö kontentanalüüsi kodeerimise kõige suurem nõrkus seisneb selles, et selle viisid läbi neli erinevat uurijat ning seega on siin oht, et tulemustes peegeldub ka samapalju erinevaid tõlgendusi.

Uuringu reliaabluse tagamiseks koostasime esmalt proovivalimi ja viisime läbi proovikodeerimise. Selle käigus ilmnesid ka juba esimesed vajalikud parandused ja täiendused, mis tuli kodeerimisjuhendis teha. Põhilised probleemid olid seotud valimi koostamisel ilmnenu raskused „ökoloogiliste olukordade“ määratlemisega ning erinevate probleemolukordade määratlemisega vastavalt kodeerimisjuhendis olevatele kategooriatele. Peale proovikodeerimise läbiviimist tutvusime tulemustega ja arutasime läbi tekkinud erinevad tõlgendused. Järgnes valimi koostamine ning kodeerimine, mille käigus toimusid pidevalt ka seminarid Skype vahendusel, kus uurimisgrupp lahendas koos uurijatel tekkinud jooksivad küsimused. Pidevad seminarid kodeerimise käigus aitasid uurimisgrupil ühtlustada

kodeerimisjuhendist arusaamist. Lisaks kontrollis autor esimesena kodeeritud artiklid kodeerimise lõpus üle, kuna siis oli tekkinud vajalik kogemus, selleks oli autoril kodeeritud artiklitest tehtud koopiad.

Uuringus saadud andmeid vaatlen vastavalt teooria peatükis 2.3 toodud Tabelile 1. Erinevaid väärtusorientatsioone oli kodeerimisjuhendis 15 ning tulemuste analüüsis jagati need selgema ülevaate saamiseks kahe erineva keskkondliku paradigma (keskkondlik ja ökoloogiline) vahel. Peamiseks erinevuseks nende paradigmatel on refleksiivsus. Keskkondlik paradigma püüab probleemidele läheneda pigem mehaaniliselt st, et probleeme nähakse lihtsustatult (tehnilisena) ning lahendusi neile nt tehnoloogiate parendamises. Ökoloogiline paradigma on jällegi kantud mõttest, et keskkonnaküsimused on kompleksed, mitmetiõlgendatavad, puudutavad läbi mitmekesiste väärtuste. Käesoleva uurimistöö tarbijalikkude, sise- ja välispoliitilist väärtusorientatsiooni saab vaadelda mõlema paradigma valguses, sest neid saab kasutada nii mehaaniliselt kui refleksiivselt, rakendades neid erinevate motiivide ette. Seetõttu vaadati nende muutumist ajas eraldi.

4. Tulemused

4.1 Sissejuhatus tulemuste esitamisele

Tulemuste esitamise alustuseks annab autor selgitava ülevaate, miks just alljärgnevaid näitajaid käesoleva uurimistöo raames välja tuuakse. Kodeerimisjuhendis on meil olemas küll eraldi kategooria väärtusorientatsioonide kohta, kuid lisaks sellele selgus veel mitmeid näitajaid eelkirjeldatud suuremas uurimistöös, mis viitavad samuti keskkonnateema väärtustele kahes juhtivas päevalehes Eestis. Autor leiab, et lisaks tekstisisesele väärtusorientatsioonide muutumisele on selle kõrval oluline vaadata ka keskkonnateema tähtsustamist põhiteemana, lehe üldmahtude muutumist ajas ühes keskkonnateemade mahtude muutumisega ning samuti artiklite asupaika ja olulisust väljaannete lehekülgedel.

4.2 Kodeerimisele tulnud analüüsiühikute üldarv

Uuringut alustades eeldasime, et valimisse on vaja vähemalt sada artiklit iga aastakäigu ühe lehe kohta, seega kokku ootasime tulevat valimisse orienteeruvalt 800 artiklit. Kui artikleid tulnuks mõnel aastal märgatavalt vähem, oli plaanis koostada lisavalim. Kuid kuna plaanitud sajale ühikule jäi alla vaid 2000. aasta Eesti Päevaleht (74), ei pidanud uurimisrühm lisavalimi koostamist vajalikuks. Kokku tuli valimisse 943 analüüsiühikut. Mõnevõrra üllatusena tuli 1995. aasta valimisse märgatavalt rohkem kodeerimisele tulevaid olukordi (308), kui teistesse uuritud aastakäikudesse ning juba viis aastat hiljem oli keskkonnateemade kajastamises toimunud oluline langus ning kodeerimisele tulnud olukordade arv oli langenud 179-ni. Võib arvata, et 1995. aastal, kui riiki vaevasid ulatuslikud ümberkorraldused ja majanduslikud ning sotsiaalsed probleemid, olid keskkonnateemad aktuaalsed osaliselt tänu ka äsja lahkunud NL-i okupatsioonivägedele, kes jätsid endast maha reostunud keskkonna.

2000. aasta keskkonnateemede kajastamise analüüsiühikute 42%-list langust võrrelduna 1995. aastaga võib seletada sellega, et Eesti oli äsja üle elanud esimese suurema majanduslanguse

peale turumajandusele üleminekut, mis sai alguse 1997. aastal ning elanikkond oli jätkuvalt hõivatud kaasnenud majanduslike ja sotsiaalsete probleemidega toimetulekuga. Ka lehe mahud ja reklaamiturg vähenesid. See võis omakorda mõjutada ka keskkonnateemade aktuaalsust ajakirjanduses negatiivses suunas. Uuringud on näidanud, et inimeste majanduslik heaolu ning huvi ümbritseva keskkonna olukorra vastu on omavahel seoses (Kalmus & Vihalemm 2004: 31). Kuna inimesed on hõivatud igapäevase „ellujäämisega“, ei jätku neil piisavalt aega ja jõudu tunda huvi keskkonnateemade vastu ning ka meedia ei pööra omakorda antud temale väga suurt tähelepanu. Edaspidine artiklite kasvutendents näib kinnitavat seda teooriat, kuigi hüppelist kasvu artiklite arvu suurenemises ei ole toimunud. Inimeste majanduslik jõukus on Eestis praeguseks võrrelduna 2000. aastaga märgatavalt paranenud ning keskkonnateemalised artiklid on ka meedias tunduvalt nähtavamad. Auditoriumi huvi kasvust keskkonnateemade vastu räägivad ka erinevad kampaaniad nagu nt Tuhala nõiakaevu toetuseks toimunud allkirjade kogumine. Uuringust selgus, et perioodil 2005-2010 oli keskkonnateemaliste artiklite arv püsinud samal tasemel, kuigi eelduslikult oleks 2010 oodanud juba suuremat numbrit. Ka siin võib olla jällegi oma osa 2009. aastal toimunud majanduslangusel, mis võis keskkonnateemade aktuaalsust veidi vähendada kuna taas olid teravamalt päevakorral sotsiaalsed ja majanduslikud probleemid. Samuti puudutas majanduslangus uurimises olnud päevalehti ning nende maht ja töötajate arv langes märgatavalt võrrelduna majanduskrahhile eelnenud perioodiga.

Tabel 2. Kodeeritud inimese ja looduse suhet väljendavate olukordade arv aastate lõikes

	1995	2000	2005	2010
	308	178	228	229
Kokku				943

4.3 Loodus ja keskkond artiklites põhiteemana

Kodeerimisel määrati esimese punktina ära artiklite põhiteema, mis vastavalt kodeerimisjuhendile ei pruukinud olla üldse keskkonnateemaga seotud. Saadud andmetest on näha, et kodeerimisele tulnud loodusuhet väljendavatest olukordadest on keskkonnateema osatähtsus põhiteemana aasta-aastalt kasvanud ulatudes 1995. aastal 25%-ni ning 2010. a on

vastav näitaja juba 45% (vt Tabel 3). See kinnitab ka töö autori meediajälgimise tähelepanekuid, et keskkonnateemade osakaal ja tähtsus on trükiajakirjanduses on aastatega kasvanud. Samuti sobitub see Inglehardti väärtuste uurimise lähenemisega, et majandusliku jõukuse kasvades hakkavad inimesed rohkem hindama selliseid väärtusi nagu „puhas keskkond“ ning vastavalt on ehk ka meedia hakanud keskkonnaküsimusi rohkem väärtustama. 1995. aasta suhteliselt madal (25%) näitaja põhiteemana keskkond/loodus, samas kõige suurem kodeerimisele tulnud olukordade arv (308) viitab sellele, et 1995. a. oli keskkonnateema aktuaalne pigem kõrvalteemana ning esines ajakirjanduses peidetud kujul või taustana teiste teemade sees. Nüüdseks on keskkonnateema tulnud ajakirjanduses esile põhiteemana ning kerkinud iseseisvaks teemaks, mida käsitletakse eraldi. Analüüsitud olukordadest tervikuna oli 37% juhtudest põhiteema keskkond/loodus.

Tabel 3. Artikli põhiteema loodus-keskkond Eesti Päevalehes ja Postimehes 1995-2010 kokku

aasta	Kodeeritud olukorrad	Põhiteema loodus/keskk.	Osakaal %
1995	308	76	25%
2000	178	71	40%
2005	228	97	42%
2010	229	104	45%
kokku	943	348	37%

Eraldi toon veel Tabelis 4. välja põhiteema loodus/keskkond jaotumise väjaannete ja aastate kaupa. Tabelist on näha, et 1995. a. oli see jaotumine 5%-lise ülekaaluga Päevalehe kasuks ulatudes 27%-ni kodeerimisele tulnud olukordadest. 2000. aastal oli see suhtarv peaaegu konstantne kahe väljaande vahel (EPL 41%). Aastal 2005. oli olukord loodus/keskkond põhiteemana kaldunud juba Postimehe kasuks ulatudes 46% analüüsitud olukordadest ja Päevalehes oli põhiteema osakaal mõni protsent langenud võrrelduna 2000. aastaga. 2010. a. on Postimehes keskkonnateema põhiteemana veelgi rohkem esile tõusnud, moodustades nüüd juba 50% analüüsitud olukordadest, samas EPL on selle näitajaga jäänud samale tasemele võrrelduna 2005. a.-ga.

Tabel 4. Artikli põhiteema loodus-keskkond aastate ja väljaannete kaupa

	1995	2000	2005	2010
EPL	27%	41%	38%	38%
PM	22%	39%	46%	50%

Keskkonnasuhet väljendavate artiklite põhiteemade jaotumist püüan samuti vaadelda kui teatud väärtusorientatsioonide väljendumist trükimeedias. Kuigi põhiteemade jaotamine refleksiivseteks või lineaarseteks on pigem mehaaniline ja ei vastaks kvalitatiivses pildis väga reaalsusele, eeldan, et üht-teist selline jaotamine siiski näitab. Vaatan ka. Refleksiivse lähenemise alla koondusid artiklite põhiteemadena: kultuur, sotsiaalprobleemid, maaelu, haridus, kodanikualgatus, heakord, ühiskonnakriitika, reisimine, poliitika ja ka eluviis. Lineaarse, mehaanilise alajaotuse moodustavad: teadus, juhtimine, järelvalve, ettevõtlus, teenindus ja kaubandus. Eraldiseisvalt vaatan loodusteemat.

1995. aastast alates on järjekindlalt kasvanud lineaar-mehaanilise käsitlemise osakaal päevalehtedes (1995. a 26% ning 2010. a 36%). Seega on päevalehtede keskkonnateemade lineaarne käsitlemine nt läbi majandusküsimuste, tehiliste lahenduste ja juhtimisküsimuste jätkuvalt tõusuteel. Järjest on kasvanud ka keskkonnateemade osakaal põhiteemadena, mis näitab, et probleemi teadvustamine on tõusuteel. Kui 1995. aastal moodustas loodus ja keskkond põhiteemana veerandi, siis 2010. aastal juba ligi pool (44%) analüüsimisele tulnud artiklitest. Samas peab ütlema, et tõusnud on ka loodusteemaliste artiklite osakaal, milles on põhiküsimus looduse põhjustatud kahju inimesele (sotsiaalse paradigma tunnus), kuid see võib olla põhjustatud ka teatud loodusnähtuste sagedamast esinemisest viimastel aastatel. Samavõrd kui keskkonnateema osakaal 1995-2010 põhiteemana on kasvanud on jällegi refleksiivse kajastuse osakaal vähenenud.

Tabel 5. Põhiteemade jaotumine skaalal refleksiivne/lineaarne ja loodus/keskkond vahel

põhiteemade jaotumine	1995	2000	2005	2010
refleksiivseid kokku	45%	27%	27%	20%
lineaar-mehaanilised kokku	26%	32%	30%	36%
loodus/keskkond kokku	25%	40%	42%	44%

4.4 Keskkonnateemade kajastamine päevalehtedes

Vaadates keskkonnateemade jaotumist Tabelist 6. jagasime analüüsist parema ülevaate saamiseks 22 kodeerimisjuhendis olevat keskkonnateemat viide rühma, millest eraldiseisvalt toon välja kategooria „looduskirjeldused“ alapunktid: 1. (loodusjutud, looduskirjeldused, loomalood), 2. (ilm, loodusnähtused nagu päike, tormid, küm vesi jne), 3. loodusnähtuste põhjustatud kahjud. Ülejäänud teemad jaotati järgmiselt: ressursikesksed lähenemised hõlmavad vee, maavarade, metsa, jahinduse-kalanduse ja põllumajanduse teemad. Metatasandi poliitika osasse koondusid jäätmete küsimused, kliima, energeetika, planeerimine, looduskaitse, transport ja reostusega seonduvad teemad. Tehnoloogia ja teaduskeskse alajaotuse moodustavad keemia, biotehnoloogia ja teadusliku uurimise artiklid. Aktiivne suhtumine loodusesse teemaosasse tulid tarbimise, praktilise loodussuhte, väärkäitumise, regulatiivsed ning heakorra küsimused.

1995. aasta oli oodatult suhteliselt nähtavalt (21%) esindatud ressursikesksed teemad . Ka aktiivse loodussuhte teemadel on nähtavalt kõrge kajastus (31%). Looduskirjeldused moodustasid käesoleva uuringu baasaastal 1995 veerandi keskkonnakajastustest. Viis aastat hiljem on ressursikeskne käsitus päevalehtedes veel paar protsenti kasvanud, kuid üldiselt on kogu kajastus jagunenud suhteliselt võrdselt nelja erineva lähenemise vahel, vaid tehnoloogiakeskne püsib jätkuvalt suhteliselt madalal tasemel (5%). Looduskirjelduste alateemas on 2000. aastal teistest teemadest esile tõusnud loodusnähtuste põhjustatud kahjude teema. Kuna seda aastat kodeeris käesoleva töö autor, siis tean, et olulise osa moodustasid siin uudisnupud mujal maailmas toimund loodusõnnetustest.

2005. aastal on märkimisväärne muutus ressursikesksete teemade kajastuse langus ning selle alateema osakaaluks on jäänud 11%. Samuti on jätkuvalt püsinud tõusulainel loodusnähtuste põhjustatud kahjude teema.

2010. aastal on jällegi kasvanud ressursikesksus, mis ei olegi ehk 2008. aasta ülemaailmse majanduslanguse valguses väga üllatav. Ligi poolte (44%) 2010. aasta kajastuste põhiteema oli loodus ja keskkond ning looduskirjeldused moodustasid omakorda keskkonnateemadest 40%. 20% juhtudest oli teemaks jällegi kasvanud looduse poolt põhjustatud kahjude

osatähtsus. Märgatavalt on langenud aktiivse loodussuhte osakaal (19%) analüüsitud olukordadest.

Tabel 6. Keskkonnateemade jaotumine 1995-2010

keskkonnateemade jaotumine	1995	2000	2005	2010
ressursikesksed (vesi, maavarad, mets, jahindus-kalandus, põllumajandus)	21%	23%	11%	18%
metatasandi poliitikad (jäätmed, kliima, energeetika, planeerimine, looduskaitse, transport, turism, reostus)	17%	22%	22%	21%
tehnoloogia – teaduskeskne (keemia, biotehnoloogia, teaduslik uurimine)	6%	5%	6%	2%
aktiivne suhe loodusesse (tarbimine, praktilised loodussuhted, väärkäitumine, regulatiivsed teemad, heakord)	31%	25%	33%	19%
looduskirjeldused	25%	25%	27%	40%
sh.loodusjutud/kirjeldused	8%	6%	7%	12%
sh.ilm, loodusnähtused	8%	6%	6%	8%
sh.loodusnähtuste põhjustatud kahjud	8%	10%	14%	20%

4.5 Väärtusorientatsioonide jagunemine

Kodeerimisjuhendis olevate väärtusorientatsioonide paremaks esiletoomiseks käesolevas töös jagasime need nagu metodoloogilises osas juba ka kirjeldasin kahe peamise keskkondliku paradigma vahel vt Tabel 1. ning Tabel 7. Tegemist on siiski suhteliselt meelevaldse jaotusega, kuid kuna praeguseks ajaks on siiski sotsiaalse paradigma tunnused pigem ühiskonnast taandunud ning kõige paremini annab meedias esitavatest väärtusorientatsioonidest ülevaate nende koondamine keskkondliku ja ökoloogilise paradigma vahel. Peamiseks erinevuseks nende paradigmatel vahel on refleksiivsus. Keskkondlik paradigma püüab probleemidele läheneda pigem mehaaniliselt st, et probleeme näha lihtsustatult (tehnilisena) ning lahendusi neile nt tehnoloogiate parendamises. Ökoloogiline paradigma on jällegi kantud mõttest, et keskkonnaküsimused on kõikehaaravad ning probleemid peituvad inimeste igapäevases käitumises, tõlgendusviisides ja põhiväärtuste muutumises ning väärtuskonfliktides. Käesoleva uurimistöö mõnda käsitletud väärtusorientatsiooni saab vaadelda mõlema paradigma valguses. Need on tarbijalik ning sise- ja välispoliitiline, sest neid saab kasutada nii mehaaniliselt kui refleksiivselt, rakendades neid erinevate motiivide ette. Seetõttu vaatan nende muutumist ajas eraldi. Kindlasti oli mitmetikodeerimine valitud olukorras võimalik ka teiste orientatsioonide puhul, kuid kvalitatiivanalüüsi ma siinkohal ei lasku.

Tabelis 7. on välja toodud Postimehe ja Eesti Päevalehe koondandmed aastate ja paradigmade suhtes. 1995. aastal tuli vaadeldud aastatest kodeerimisele kõige rohem olukordi (308). Käesoleva uuringu baasaasta andmed jaotuvad kahe peamise paradigma skaalal suhteliselt võrdselt. Tarbijalikkus on 1995. aastal veel suhteliselt väheväärtustatud (8%).

Ilmselt võib põhjuseid otsida siin elanikkonna suhtelisest vaesusest st tarbimine kui selline ei olnud sel perioodil lihtsalt päevakorral. Ja suhteliselt kehvi olmetingimusi ei osatud ehk veel probleemiks pidada.

2000. aastal torkab esimesena silma analüüsiühikute langus (42% võrrelduna 1995. aastaga). Seda võib seostada esimese taasiseseisvusjärgse majanduslangusega 1999. aastal ning seda arvestades langes ka märgatavalt ka keskkonnateema tähtsus. Selles valguses tundub ka loogilisena ka mehaanilise lähenemise kasv (kokku 52% 2000. a) keskkonnaküsimuste kajastamisel meedias. See ei väljenda ilmselt sisult mehaanilise käsitlemise kasvu (juhtimisküsimused, tehnoloogiad jms), vaid pigem refleksiivse käsitlemise kahanemist, mis tõi kaasa mehaanilise osakaalu kasvu enda arvelt. Ilmselt mõjutatuna juba nimetatud majanduse jähnenemisest eelneval aastal on tarbijaliku orientatsiooni osakaal jäänud samale tasemele. Edasist perioodi iseloomustab kõige paremini tarbijaliku lähenemise kasv. 2005. aastal oli see 21% ning 2010 juba 29%.

1995-2010 Eesti Päevalehes ja Postimehes analüüsitud 943-st keskkonnasuhtest moodustas kokku 43% keskkondlikku paradigma kandvad väärtused. Ökoloogilise paradigma tunnused olid 32% juhtudest ning tarbijaliku orientatsiooni osakaal jäi kokkuvõtvalt 16% analüüsiühikutest. Nii sisepoliitilise kui välispoliitilise lähenemise osa ei ole märkimisväärne.

Tabel 7. Väärtusorientatsioonide jagunemine paradigmadena protsentuaalselt 1995-2010 Eesti Päevalehes ja Postimehes koondtabelina

		paradigma					
aasta		1995	2000	2005	2010	1995-2010	
	analüüsiühikuid	308	178	228	229	943	
	väärtusorientatsioon						
	teaduslik						
	bioloogiline						

tootmis ja majanduslik tehnoloogiline institutsionaalne-juhtimuslik juriidiline	keskkondlik paradigma	39	52	46	36	42
ökoloogiline kõlbelis-eetiline esteetiline kultuurilis-ajalooline ideoloogiline ühiskondlik	ökoloogiline paradigma	37	32	31	27	32
	tarbijalik	8	7	21	29	16
	sisepoliitiline	1	0	0	0	0
	välispoliitiline	8	5	0	2	4
	hinnang puudub	7	4	2	6	5

Tabelis 8. on toodud välja paradigmade ja väärtusorientatsioonide jagunemine Eesti Päevalehes eraldiseisvalt. Eesti Päevalehes oli 1995. aastal ökoloogiline ja keskkondlik lähenemine tasakaalus. Kuid ülejäänud aastate paradigmade jaotumise dünaamika on sarnane päevalehtede kokkuvõtva tabeliga, kus peegeldub keskkondliku paradigma 10% ülekaal ning tarbijaliku lähenemise tõus alates 2005. aastast.

Tabel 8. Väärtusorientatsioonide kajastumine protsentuaalselt paradigmadena Eesti Päevalehes 1995-2010

		paradigma				
aasta		1995	2000	2005	2010	1995-2010
analüüsiühikuid		157	74	102	92	425
väärtusorientatsioon						
teaduslik						
bioloogiline						
tootmis ja majanduslik	keskkondlik paradigma	37	46	46	37	40
tehnoloogiline						
institutsionaalne-juhtimuslik						
juriidiline						
ökoloogiline						
kõlbelis-eetiline						
esteetiline	ökoloogiline paradigma	40	32	32	28	34
kultuurilis-ajalooline						
ideoloogiline						
ühiskondlik						
	tarbijalik	6	9	22	27	15
	sisepoliitiline	1	0	0	0	0
	välispoliitiline	8	7	0	2	5
	hinnang puudub	8	4	2	5	5

Tabelist 9. on näha, et ka Postimehe kajastuse puhul oli refleksiivse (ökoloogilise) lähenemise osakaal vaadeldud perioodil kõige suurem 1995. aastal, kuid mõlema ajalehe keskkonnaküsimuste käsitlemises domineerivad läbivalt keskkondliku paradigma ehk mehaanilise lähenemise rõhuasetused. Kogu Postimehe väärtusorientatsioonide-paradigmade jaotumine vaadeldud perioodil on sarnane Eesti Päevalehe samade näitajatega. Mõlema väljaande puhul on silmatorkavam tarbijaliku orientatsiooni esiletõus 2005. aastal.

Tabel 9. Väärtusorientatsioonide jagunemine paradigmadena protsentuaalselt Postimehes 1995-2010

aasta	paradigma	1995	2000	2005	2010	1995-2010
		151	104	126	137	518
väärtusorientatsioon						
teaduslik						
bioloogiline						
tootmis ja majanduslik	keskkondlik paradigma	41	57	48	35	44
tehnoloogiline						
institutsionaalne-juhtimuslik						
juriidiline						
ökoloogiline						
kõlbelis-eetiline						
esteetiline	ökoloogiline paradigma	35	32	29	25	31
kultuurilis-ajalooline						
ideoloogiline						
ühiskondlik						
	tarbijalik	10	5	21	30	17
	sisepoliitiline	0	0	0	0	0
	välispoliitiline	7	4	0	2	4
	hinnang puudub	7	5	2	7	5

4.6 Väljaannete mahu ja keskkonnateemade osakaalu muutumine ajas

Tabelist 10. saab jälgida Eesti Päevalehe ja Postimehe mahu muutumist ning ka vastavalt keskkonnateemade osakaalu suhestumist 1995-2010. Tabeli koostamisel on võetud aluseks, baasaastaks 1995. Tabelist võib näha, et kahe juhtiva päevalehe maht kasvas 2000. aastal võrrelduna 1995ndaga vaatamata majanduslangusele mõlemas väljaandes ligi kümme protsenti (Postimehes 8%), kuid keskkonnateemade maht tegi mõlemas vaadeldud väljaandes samal ajal läbi suure languse (EPL -70% ning PM -62%). See väljendub ka keskkonnasuhte osakaalu muutumises võrrelduna lehe mahuga, mis 1995. aastal oli Eesti Päevalehes 8% ja Postimehes 6% ning 2000. aastal oli mõlemas väljaandes kukkunud 2%-ni. Langusperioodil 2000. aastal ületas Eesti Päevaleht vaatamata väiksemale kogumahule ja analüüsimisele tulnud keskkonnasuhet väljendavate olukordade arvule (EPL 74, PM 105) keskkonnasuhet

väljendava mahu osas Postimeest. Sellest võib järeldada, et Eesti Päevalehe keskkonnateema käsitlused olid 2000. aastal põhjalikumad ning mahukamad kui Postimehe artiklid.

Märgatav mahu suurenemine oli toimunud vahemikul 2000-2005 ning baasaasta 1995ndaga oli Eesti Päevalehe kogumaht kasvanud juba 37% ning Postimehes vastav näitaja 21%. Ka looduse ja keskkonnasuhte mahu osakaal kõrvutatuna üldmahuga oli mõlemas väljandes tõusnud 3% võrreldes eelmise vaadeldud aastakäiguga. Seega 2000. aastaga võrreldes oli majanduslikult suhteliselt edukal 2005. aastal toimunud keskkonnateema kajastuse mõningane tagasitulek mõlemas päevalehes kuid eriti Postimehes oli 2000. aastaga võrreldes keskkonnateema maht kavanud koguni 55% (kogumaht 21%, analüüsiühikute arv 13%). See viitab, et sel perioodil oli ka Postimehe käsitlused muutunud kindlasti mahukamaks, kuid kas ka analüüsivamaks ei saa siit järeldada.

Ning perioodil 2005-2010 on toimunud mõlemas väljaandes jällegi vastupidine protsess: väljaannete kogumaht on langenud drastiliselt, jäädes alla isegi mõõnaperioodile 2000. aastal ning baasaastaga võrrelduna on kogumaht langenud ligi 20%. Seejuures on looduse ja keskkonnasuhte osakaal võrrelduna ajalehtede kogumahuga jäänud samale tasemele, mis viitab, et keskkonnateema aktuaalsus ei ole sel perioodil siiski langenud. Analüüsiühikute arv on jäänud 2005. aastaga kõrvutatuna suhteliselt samale tasemele (Postimehes isegi 8% tõusnud), mis viitab, et pigem on muutunud artiklite pikkused ning suurenenud on uudisnuppude ja lühiuudiste osakaal. Kvantitatiivne uuring ei võimalda määratleda probleemartikleid nii reljeefselt kui kvalitatiivne lähenemine. Võimalik, et keskkonnateemadel on teravaid artikleid oluliselt rohkem kui varem, mil toimus tähelepandamatam, aga leheruumi poolest mahukam käsitus.

Tabel 10. Väljaannete mahu muutumine ja keskkonnateemade maht 1995-2010

		kogumaht (cm ²)	muutus võrreldes 1995. a- ga	loodus ja keskkonnat. maht (cm ²)	muutus võrreldes 1995. a- ga	looduse ja keskkonnat. teksti suhe lehe mahtu	looduse ja keskkonnat. olukordade arv	muutus võrreldes 1995. a- ga
EPL	1995	856800		71540		8%	157	
	2000	881814	3%	21675	-70%	2%	74	-53%
	2005	1171968	37%	55408	-23%	5%	102	-35%
	2010	690112	-19%	31064	-57%	5%	92	-41%
PM	1995	872894		55628		6%	151	
	2000	946176	8%	20866	-62%	2%	105	-30%
	2005	1059072	21%	51493	-7%	5%	126	-17%
	2010	750464	-14%	34825	-37%	5%	137	-9%

4.7 Artikli asupaik ja roll leheküljel

Nagu näha Tabelist 11. ei ole artiklite asupaik ja roll lehekülgedel uuritud vahemikul eriti muutunud. Aastate lõikes on uuritud artiklid jagunenud suhteliselt võrdselt skaalal põhilugu - kõrvaline lugu - uudisnupp. Püsinud on keskkonnateema esitamine „keskse loona“ leheküljel kerge ülekaal, eriti paistab silma, et 2005. aastal oli kesksete lugude osakaal 50% ning viis aastat hiljem on see arv 10% langenud. Languse põhjus võib olla järsk majanduslangus alates 2008. aasta lõpust. 2005. aastal oli väljaannete ja Eesti üldine majanduslik seis hea ning tulevik paistis helge, sellepärast oli ehk toimetustel ka rohkem vahendeid kirjutada põhjalikumaid artikleid ja nii leidis ka keskkonnateema ajakirjanduses rohkem väärtustamist. 2010. aastal on jällegi nuppude osakaal veidi suurenenud, mis näib viitavat sellele, et toimetused kasutavad rohkem uudisteagentuuride toodangut ning on vähem võimelised „oma lugudesse“ panustama.

Tabel 11. Artiklite asupaik ja roll leheküljel

	1995	2000	2005	2010
põhilugu	41%	38%	50%	40%
kõrvaline	34%	32%	26%	28%
nupp	25%	30%	24%	32%

Järeldused ja diskussioon

Analüüsid käesoleva uuringu tulemusi näitavad need ühtpidi, et 1990ndate keskpaigas olime veel jätkuvalt siirdeperioodis ning ühiskonnas olid teravalt päevakorras erinevad sotsiaalsed probleemid, mis kaasnesid suurte ümberkorraldustega ning keskkonnaküsimusi esitati ka ajakirjanduses pigem refleksiivselt teiste probleemidega seonduvalt, mis on iseloomulik ökoloogilisele paradigmat. Uurimisperioodi algusaastale on ka iseloomulik, et keskkonnaküsimusi kui iseseisvat probleemi tähtsustati ajakirjanduses vähem. Vaadeldud perioodi 1995-2010 jooksul on järjekindlalt kasvanud lineaar-mehaanilise käsitluste osakaal päevalehtedes (1995.a 26% ning 2010.a 36%). See näib viitavat sellele, et keskkonnaküsimustele lähenemisel on ajakirjandus läinud uuritud perioodil üha enam lihtsustamise teele, nähes keskkonnaküsimusi pigem majanduse, tehiliste lahenduste ja juhtimisküsimuste valguses. Lineaarse lähenemise suurenemist Eesti meedias võib kindlasti siduda ka Eesti liitumisega Euroopa Liiduga, mil tuli meil täita palju liitumise eeltingimusi, mis puudutas väga palju erinevate uute seaduste vastuvõtmist ning olemasolevate ühtlustamist EL-i ettekirjutustega. Kuid praeguseks on meie liitumine saanud juba teoks ning jätkuv lineaarse lähenemise tõus näib viitavat keskkondliku paradigma tugevale positsioonile päevalehtedes. See on jällegi vastuolus refleksiivse lähenemise põhimõtetega, kus lahendusi ei nähta enam lihtsustatult, vaid komplekselt ning, et pigem peab muutuma oma suhtumises keskkonda inimkond terviklikult ja iga indiviid oma igapäevases käitumises. Järjest on kasvanud ka keskkonnateemade osakaal põhiteemadena (2010. a 44%), mis näitab positiivse poole pealt, et probleemi teadvustamine on tõusuteel kuid võib viidata ka sellele, et keskkonnaküsimusi kajastatakse kitsalt omaette teemana. Seonduvalt refleksiivse lähenemise osakaaluga (1995 45%, 2010 20%) võiks näha ökoloogilise paradigma positsiooni meedias. Siinkohal tuleb öelda, et tegemist on suhteliselt meelevaldse järeldusega puhtalt numbrite põhjal ning täpsema ülevaate saamiseks tuleks läbi viia kvalitatiivne sisuanalüüs. Samas võib tähelepanekute järgi arvata, et Eesti ühiskonnas oleks justkui praegu tõusuteel puhta loodus- ja elukeskkonna üha suurenev väärtustamine. Ka kodanikealgatuse korras on korraldatud mitmeid suuremaid kampaaniaid nagu Tuhala Nõiakaevu toetuseks allkirjade kogumine ja koristustalgute korraldamine.

1995. aasta oli oodatult suhteliselt nähtavalt esindatud ressursikesksed teemad kuna peale taasiseseisvumist toimunud omandireformi läbiviimist tagastati endistele omanikele ja nende pärijatele ning erastati uutele omanikele maad ja metsad, mis seejärel said tihti kiire kasusaamise vahendiks parema elujärje taotlemisel. Samamoodi toimus ka riiklikul tasemel poliitika ajamine, kus ilmselt poliitikute kogenematus ja kogu läänemaailma majandusliku edu „pimesi uskumise“ nimel oldi valmis ameeriklastele sisuliselt kinkima ka meie looduslikul maavaral - põlevkivil töötavad Narva elektrijaamad. Kuigi elektrijaamade müügist riik napilt pääses, „tehti“ pealinnas Tallinnas sisuliselt rahaks Ülemiste järv, mille tagajägi saab praegu iga pealinnlane näha igakuises veearves. Praegu peavad sellise üheksakümnendate „tulge ja valitsege meid“ poliitika tagajärgede käes kannatama lisaks nende mõtlematult ja kasuahnelt käitunud omanikele, poliitikutele ja nende järglastele ka kogu ülejäänud elanikkond. Seega võib oletada, et ressursikeskse kajastuse suur osakaal viitab tootmise ja majanduskeskse lähenemise suhtelisele domineerimisele ühiskonnas alates nõtavakodanikust kuni poliitilise eliidini välja. Samuti võib näha ka seosed Inglehardti väärtuste uurimise käsitlusega, kus väärtusi vaadatakse kui inimeste reaktsioone keskkonna muutustele (Kalmus & Vihalemm 2004: 31). Ingleharti käsitluse järgi kajastub ühiskonna sotsiaal-majanduslik seisund ka inimeste väärtuste hierarhias ning olulisemaks väärtusteks tõusevad nn puudusväärtused, mida jõukus kahtlemata ka üheksakümnendate keskel ka oli (ibid). Seoses ühiskonna vabanemisega pealesurutud kollektivismist sai ihaldatud väärtuseks individualism ja majanduslik jõukus ning loodusressursid muutusid vahendiks nende poole püüdlisel. See sobitub samuti Milton Roakechi väärtuste jaotamisega, kus instrumentaalsed väärtusi (nt jõukus) vaadati kui vahendeid soovitud kaugemate eesmärkide nt mugav elu (terminaalne väärtus) saavutamise vahendina (ibid: 32). Aktiivse loodussuhte suhteliselt kõrge kajastus on suhteliselt üllatav ning võib olla tingitud sellest, et Eesti ühiskonnas on läbi aegade olnud inimestel suhteliselt tihedad kokkupuuted ümbritseva loodusega. Siirdeperioodi keskel ei olnud inimesed oma tihedaid kontakte loodusega ilmselt veel katkestanud (siirdeperioodile on omane, et ühiskond omab veel nii vanu käitumismustreid kui ka uusi suundi) (Alexander jt 2004 ibid: 31 kaudu) ning tänu sellele ehk pööras ka meedia praktilise loodussuhte teemadele rohkem tähelepanu. Looduskirjeldused moodustasid käesoleva uuringu baasaastal 1995 veerandi keskkonnakajastustest. Viis aastat hiljem on ressursikeskne käsitlus päevalehtedes veel paar protsenti kasvanud, kuid üldiselt on kogu kajastus jagunenud suhteliselt võrdselt nelja erineva lähenemise vahel, vaid tehnoloogiakeskne püsib jätkuvalt suhteliselt madalal tasemel (5%). Ressursikesksuse kasv 2000. aasta meedias võib olla jällegi seotud lineaarse ja instrumentaalse lähenemisega nii

läbitud majanduslanguse valguses kui ka Eesti püüdlustega Euroopa Liidu suunal, kus peeti läbirääkimisi nii kalavarude ja – püügilubade osas ning ka jahinduses oli nt erilubade taotlemine Euroopa Liidus keelatud hundijahiks päevakorral. Looduskirjelduste alateemas on 2000. aastal teistest teemadest esile tõusnud loodusnähtuste põhjustatud kahjude teema. Kuna seda aastat kodeeris käesoleva töö autor, siis tean, et olulise osa moodustasid siin uudisnupud mujal maailmas toimunud loodusõnnetustest ning Eesti kajastuses sai suure tähelepanu tanker Alambra reostusjuhtum Muugal.

2005. aastal on märkimisväärne muutus ressursikesksete teemade kajastuse langus ning selle alateema osakaaluks on jäänud 11%. Sel ajal olime suhteliselt värsked Euroopa Liidu liikmed (meie riigi peamine eesmärk, kuhu läks palju ressursi, oli täidetud) ning maitstesime pidevalt kasvava majanduse vilju (praegu võib öelda, et avansiliselt). Kas see näitaja sobitub ka Inglehardti ja Rokeachi lähenemistega, et seonduvalt suhtelise majandusliku edukusega ja madala tööpuudusega kasvavad terminaalsete väärtuste nt kaunis maailm, rahu, perekond tähtsus ei saa kahjuks üheselt siit välja lugeda, kuid praktilise loodussuhte osakaal on küll kasvanud. Samuti on jätkuvalt püsitud tõusulainel loodusnähtuste põhjustatud kahjude teema.

2010. aastal on jällegi kasvanud ressursikesksus, mis ei olegi ehk 2008. aasta ülemaailmse majanduslanguse valguses väga üllatav. Eks püüti toimunud krahhist toibuda ning pöörduti tagasi vanade võtete juurde, püüdes tuua ohvriks loodusressursse. Nii tõusid üle riigi päevakorda mitmed kaevanduste rajamisega seotud probleemistikud. Omamoodi vastuolu tekkis siin elanikkonna ja omavalitsuse väärtuste vahel. Omavalitsusjuhid mõtlesid pigem lineaarselt ja ressursikeskselt ning andsid võimalikele kaevandajatele „roheline tee“, seda hoolimata kohalike elanike vastuseisust. Tuntuim vastuolu tekkis Tuhala piirkonnas, kus on nüüdseks kogutud ca 70 tuhat toetusavaldust kaevanduse rajamise vastu ning kohaliku vaatamisväärse „nõiakaevu“ poolt. Kogu see vastuolu kajastus ka meedias ning siinkirjutaja mäletab selgelt Eesti Päevalehe juhtkirja samast perioodist, kus toimetuse manitses inimesi „mõistusele“ tulema, sest pideva kaevandustele vastutöötamisega pidurdavad inimesed majanduskasvu. Seega näitas siinkohal Eesti Päevalehe toimetuse, et sotsiaalse paradigma väärtused ei ole ka päevalehtede toimetustest täielikult välja juurdunud. Eks seda võib mõneti pidada mõistetavaks, sest olid ju toimetused ise pidevas ressursipuuduses (nii tööjõu kui rahalises mõttes). Püüeldud kodanikuühiskonna põhimõtteid silmas pidades on ju omavalitsuste katse debatti vältides kitsas ringis kohalikkude keskkonda puudutavaid kaalukaid otsuseid vastu võtta taunitav. Ligi poolte (44%) 2010. aasta kajastuste põhiteema oli loodus ja keskkond ning looduskirjeldused moodustasid omakorda keskkonnateemadest 40%. 20% -il

juhtudest oli teemaks jällegi kasvanud looduse poolt põhjustatud kahjude osatähtsus. Märkatavalt on langenud aktiivse loodussuhte osakaal ning see on kukkunud 19%-ni. Need arvud võivad rääkida sellest, et loodust ja kaunist maailma üha enam väärtustavad inimesed tegelikkuses hoopis kaugenevad sellest. Ehki sisimas võivad inimesed olla nõ rohelise mõttelaadiga, ei lase tööpuudus ning kiire elutempo inimestel oma väärtuste järgi tegelikkuses käituda.

Tarbijalikkuse suhteliselt vähene väärtustamine 1995. aastal võib seonduda majanduslike ja sotsiaalsete probleemidega, kuna elanikkond pigem võitles ulatuslike sotsiaalsete probleemidega ning ellujäämise nimel. Eriti keerulised olid probleemid maapiirkondades, kus põllumajandusreformi tulemusena lakkasid eksisteerimast massiliselt sovhoose ja kolhoose ning pinnale jäid püsima nende baasil moodustatud ühistutest tühine osa. Seega pidi küllalt suur osa elanikkonnast end lühikese aja jooksul ümberkvalifitseerima ning tihti osutus vajalikuks ka elukoha vahetus st koonduti pigem suuremate tömbekeskuste (linnade) suunal.

Vaadeldes käesoleva uuringu nõ baasaasta 1995.-e väärtusorientatsioonide andmeid kahe peamise paradigma skaalal, siis torkab silma nende suhteline võrdne esinemine. Sel aastal oli keskkonnateemade osakaal põhiteemadena 25%, kuid suurima osakaalu moodustas refleksiivne lähenemine (45%) st keskkonnaprobleeme vaadeldi kõige enam põimitult kultuuriteemade, sotsiaalprobleemidega, maaelu küsimustega, ühiskonnakriitikaga ning poliitikaga üldiselt. Seda võib seostada suurte muutustega ühiskondlikus korralduses ning seadusandluses, samuti võeti juba siis selge kurss Euroopa Liiduga liitumise suunal. Tarbijalikkus on veel suhteliselt väheväärtustatud (8%). Ilmselt võib põhjuseid otsida siin elanikkonna suhtelisest vaesusest st tarbimine kui selline ei olnud sel perioodil lihtsalt päevakorral.

2000. aastal torkab esimesena silma analüüsiühikute langus (42% võrrelduna 1995. aastaga). Seda võib seostada esimese taasiseseisvusjärgse majanduslangusega 1999. aastal ning seda arvestades langes ka märkatavalt ka keskkonnateema tähtsus. Elanikkond oli tulenevalt eeltoodust jällegi hõivatud sotsiaalsete probleemidega (töötus jms) toimetulekuga ning samuti ajakirjandus pööras oma põhitähelepanu pigem nendele küsimustele. Selles valguses tundub ka loogilisena sotsiaalse (ka keskkondliku) paradigma lähenemise kasv keskkonnaküsimuste kajastamisel 2000. aastal meedias. Ilmselt mõjutatuna juba nimetatud majanduse jähinemisest eelneval aastal ei ole ka tarbijalikkuse väärtustamine kajastustes kasvanud, vaid pigem jäänud samale tasemele. Veidi üllatavalt on kasvanud looduse ja keskkonna osatähtsus põhiteemana kuid seda võib seostada Euroopa Liidu

suunalise poliitikaga (sellest lähtuvate direktiivide täitmisega) kus oli kaalukas osa ka keskkonnaga seonduvatel probleemidel. Ka oli Eesti Päevalehes 2000. aastal olemas olemas Tiit Kändleri poolt toimetatav keskkonnateemaline rubriik.

2005. aastal on juba kahes päevalehes alanud tarbijaliku orientatsiooni võidukäik, mida võib seostada ühiskonna jõukuse paranemisega ning pürgimustega individuaalsusele ja nautlemisele. Võimalik, et peale kitsikuses elatud siirdeperioodi ja 2004. aastal Euroopa Liiduga ühinemist tundsid inimesed, et nüüd on aeg maitsta üleelatud raskete aastate nõ töövilju ja võtsid pankade poolt pakutud „soodsad“ laenupakkumised julgelt vastu, kuna Eesti tulevik paistis pidevalt kasvava majanduse paistel helge ja kindel. Väärtusorientatsioonide ja paradigmade dünaamika vaadeldud perioodil mõlemas väljaandes peegeldab üsna sarnaseid väikesi kõikumisi lineaarses ja refleksiivses käsitluses ning tarbijaliku orientatsiooni esiletõusu uue aastatuhande esimese kümnendi keskpaigas.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö „Väärtusorientatsioonid keskkonnaküsimuste kajastamisel Eesti Päevalehes ja Postimehes 1995-2010“ peamiseks eesmärgiks oli selgitada välja keskkonnateemalistes artiklites esitatavad väärtusorientatsioonid ja nende muutumine vahemikul 1995 – 2010 ajalehtede Eesti Päevaleht ja Postimees näitel.

Teoreetilises osas vaatasin meedia mõju ja rolle ning andsin ülevaate erinevatest varasematest uuringutest. Seejärel andsin töös ülevaate erinevatest väärtuste uurimise koolkondadest, püüdes seostada nende lähenemisi käesolevas töös kasutatavate väärtusorientatsioonidega ning andsin ülevaate väärtustest Eesti ühiskonnas.

Uurimismeetodina kasutati kontentanalüüsi ning uuringu valim moodustati 1995, 2000, 2005 ja 2010. a väljaannete põhjal kasutades kombineeritud päevade meetodit nii, et kaetud said kõik nädalapäevad (va pühapäev, kus lehti ei ilmu) ja kuud. Nendest väljaannetest otsiti vastavalt kodeerimisjuhendile välja inimese ja keskkonna suhet väljendavad artiklid ning kokku tuli uuringu peale 943 analüüsiühikut.

Erinevaid väärtusorientatsioone oli kodeerimisjuhendis 15 ning tulemuste analüüsis jagati need selgema ülevaate saamiseks kahe erineva keskkondliku paradigma (keskkondlik ja ökoloogiline) vahel. Peamiseks erinevuseks nende paradigmade vahel on refleksiivsus. Keskkondlik paradigma püüab probleemidele läheneda pigem mehaaniliselt st, et probleeme nähakse lihtsustatult (tehnilisena) ning lahendusi neile nt tehnoloogiate parendamises. Ökoloogiline paradigma on jällegi kantud mõttest, et keskkonnaküsimused on kompleksed, mitmetitõlgendatavad, puudutavad läbi mitmekesiste väärtuste. Käesoleva uurimistöö tarbijalikku, sise- ja välispoliitilist väärtusorientatsiooni saab vaadelda mõlema paradigma valguses, sest neid saab kasutada nii mehaaniliselt kui refleksiivselt, rakendades neid erinevate motiivide ette. Seetõttu vaadati nende muutumist ajas eraldi.

Uuringu tulemustest selgus, et perioodi 1995-2010 jooksul on järjekindlalt kasvanud keskkonnaküsimuste esitamine lineaar-mehaanilise käsitluste raames, st keskkonnaküsimusi käsitletakse kahes päevalehes pigem majanduse, tehniliste- ja juhtimisküsimuste valguses.

Samuti on kasvanud keskkonnateemade käsitlemine eraldiseisva teemana, mis osaliselt vastandub refleksiivse lähenemise põhimõtetele, sest vaatleb keskkonda eraldiseisva teemana, kuid võimaldab seda teemat süvitsi paremini käsitleda, toetades näiteks võimalikku sisendit modernsesse poliitikasse.

1995-2000 oodatult suhteliselt nähtavalt esindatud ressursikesksed teemad, mille suur osakaal viitab tootmise ja majanduskeskse lähenemise suhtelisele domineerimisele ühiskonnas. Seda võib põhjendada kehva majandusliku olukorraga sel perioodil.

2005. aastal on kahes päevalehes alanud tarbijaliku orientatsiooni võidukäik, kus võib näha seoseid ühiskonna jõukuse kasvuga ning elanike pürgimustega individuaalsusele ja nautlemisele.

2010. aastal on jällegi päevalehtedes ilmselt majanduslanguse tulemusena taas tõusnud mehaaniline ja ressursikeskne lähenemine.

Uurimistööst selgus, et meedias esitavate väärtusorientatsioonide muutusi võib mõjutada suuresti ühiskonna majanduslik seis. Mida kehvemal järjel ühiskond on, seda rohkem on väärtustatud Ingleharti mõistes nn puudusväärtused (jõukus) ning jõukuse kasvades on järjest kasvanud tarbijaliku orientatsiooni osatähtsus meediakäsitluses. Mida võib seletada sellega, et suhteline jõukus on võimaldanud inimestel rahuldada peale rasket siirdeperioodi oma tarbimisvajadusi, mis peegeldub ka ajakirjanduses.

Ingleharti järgi hakkavad inimesed majandusliku seisundi paranedes väärtustama ka *puhast keskkonda* (Kalmus & Vihalemm 2004: 31). Kas loodusteemade pideva osatähtsuse kasvu taga võib näha seoseid ka Ingleharti lähenemisega, ei saa käesoleva töö raames öelda. Uurimistöö andmete põhjal võib öelda, et loodusteemade kajastust on enim kasvatanud „looduse poolt tekitatud kahjude“ teemade osa. Kahtlemata annaks siin selgema ülevaate kvalitatiivset tekstianalüüsi kasutamine, mille läbiviimine ei olnud käesolevas töös plaanis.

Summary

Current bachelor thesis is written on “Representation of environmental orientations in values based on Eesti Päevaleht and Postimees 1995-2010”. The main purpose was to find out the orientations in values in the articles covering the environmental issues and their changes during 1995-2010 based on newspapers Eesti Päevaleht and Postimees.

In theory part the overview on the influences and roll of media are given along with the overview on schools of different value studies and about values in Estonian society.

The content analysis was chosen as study method and the selection was made by following issuing years 1995, 2000, 2005 and 2010. The contrived method of days was used for covering all weekdays (except Sundays as the newspapers are not published) and months. From those editions the articles on relationships expressing the human and the environment were searched, the total research included 943 analyse units.

Different orientations in values were 15 in total (see coding manual) and in the result analyses they were divided into groups of 2 different environmental paradigms (environmental and ecological). The main difference between those 2 paradigms is the reflexivity. The environmental paradigm tries to approach problems mechanically meaning the issues are seen simplified (technical) and the solutions for those would be for example improving technologies. Ecological paradigm is based on the idea that environmental issues are complex, multi-meaningful and cover different values. Current research can be viewed based on both paradigms because they both are mechanical and reflex and can be used with different motives. That is reason why their change in time was checked separately.

The research gave the outcome that during 1995-2010 the representation of environmental issues has grown in linear-mechanical approach that is the environmental issues are represented in 2 newspapers in the light of economical, technical and management view.

The representation of environmental issues as separate subject has also increased which is partly in opposition with reflexivity approach as it follows environment as a separate subject however enables to investigate this in deeper level, supporting also the possible input into modern politics.

From the years of 1995-2000 the resource based subjects are quite visibly represented as expected. The great part of this refers to production and economical approach as the dominating factor in society. The reason for this can be explained by the poor economical situation during that period.

In 2005 starts the consumer based phase in both newspapers, which can be explained as the society's growth of wealth and with the orientation towards individuality and enjoyment.

In 2010 the mechanical and resource based approach is again more visible most likely due to the recession in economy.

The research pointed out that the changes of orientations in values represented in media can be influenced in great deal of economic situation. The worse the economic situation is the more deficiency values (wealth) are valued like based on Inglehart and with the growth of wealth the more consumer-based orientations are represented in media. The reason may lie that relevant wealth has given the opportunity for humans to satisfy the consumer needs after tough transition period, which is also represented in journalism.

Based on Inglehart humans start to value more the clean environment (Kalmus & Vihalemm 2004: 31). If the reason for the importance behind the nature subjects can be bound with Inglehart's approach is yet unclear. Based on the current research data it can be said that the representation of the nature subjects has grown in media due to the damages caused by nature itself. The quality text analyses would give more appropriate and clear picture on this.

Kasutatud kirjandus:

Burtscher, K. (1993). Between Sensationalism and Complexity: A Statistical Analysis of the Environment as Topic in Austrian Media. *Innovation in Social Sciences Research*, 6 (4): 519-531.

Eek, M. (2010). *Taastuenergia representatsioon Postimees online`is*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

Elliott, E. & J.L. Regens, B.J. Seldon. (1995). Exploring variation in public support for environmental protection. *SOCIAL SCIENCE QUARTERLY*, 76 (1): 41-52.

Gold, K. (2011). *Keskkonnavalased väärtusorientatsioonid erakondade valimisplatvormides 2011. aasta Riigikogu valimiste eel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

Gooch, G. D. (1995). Environmental Beliefs And Attitudes In Sweden And The Baltic States. *Environment And Behavior*, 27 (4): 513-539.

Helemäe, E. (2011). *Keskkonnaküsimuste kajastamisel esitavate väärtusorientatsioonide muutumine ajas 1995-2010 Eesti Päevalehe ja Postimehe näitel*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

Inimene ja keskkond. (2007). Tallinn: Säätva Eesti Instituut.

Eesti elanike keskkonnateadlikkus: Eesti 15-74-aastase elanikkonna uuring. (2010). Keskkonnaministeerium.

Kalmus, V. & M. Keller, M. Kiisel. (2009). Emerging Consumer Types in a Transition Culture: Consumption Patterns of Generational and Ethnic Groups in Estonia. *Journal of Baltic Studies*, 40 (1): 53-74.

Kalmus, V. & T. Vihalemm. (2004). Eesti siirdekultuuri väärtused. Kalmus, V. et al (toim.). *Eesti elavik 21. Sajandi algul*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 31-43.

Kalmus, V. & T. Vihalemm. (2007). Kultuurierinevused: identiteet ja väärtused. Heidmets, M. (toim.). *Eesti Inimarengu Aruanne*. Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastus, 67-72.

Kiisel, M. (2005). *Keskkonnateadvuse kujunemine Eestis 1980ndatest 2005ni*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.

Lauristin, M. & B. Firsov (toim). (1987). Массовая коммуникация и охрана среды (опыт социологического исследования) Massikommunikatsioon ja keskkonnakaitse (sotsioloogiline uuring). Tallinn: Eesti Raamat.

Lauristin, M. & M. Riit, R. Timak, P. Vihalemm. (1985). Keskkonnateadvus ja ajakirjandus. *Eesti Loodus*, (11): 705-712.

Lyytimäki, J. & P. Tapio. (2009). Climate change as reported in the press of Finland: From screaming headlines to penetrating background noise. *International Journal of Environmental Studies*, 66 (6): 723-735.

Mazur, A. (1998). Global Environmental Change in the News. *International Sociology*, 13 (4): 457-472.

McQuail, D. (2003). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Mina. Maailm. Meedia. (2002, 2005, 2008). Käsikirjalised materjalid. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

Lisad:

Kodeerimisjuhend

Analüüsikategooriad (seisuga 14.02.2011)

***NB! Variandid „muu“ tuleks märkida alati tähega x – juhuks, kui kategooriatesse tuleb ootamatuid lisandusi.**

*Sinisega on 31.12.2010 tehtud muudatused

*Lillaga on 21.01.2011 tehtud muudatused

*Pruuniga on 28.01.2011 tehtud muudatused

*Rohelisega on 14.02.2011 tehtud muudatused

ANALÜÜSITAVA ARTIKLI TUNNUSED

1. analüüsitava artikli järjekorranumber (1,2, ...)
2. analüüsitava olukorra järjekorranumber (1.1, 1.2, ...)
3. allika nimetus (Postimees/ Eesti Päevaleht)
4. väljaande kuupäev
5. artikli täpne pealkiri (võimaldab analüüsi juurde tagasi tulla)
6. artikli põhiteema (kategooriad ei kattu)
 - 6.1 perekond, lapsed, kodu, isiklik elu
 - 6.2 kultuur (kitsas mõistes – kultuurisündmused, kunst, muusika, film, arhitektuur, meediaarvustused, kehakultuur) ja kultuuritarbimine, sh nt olümpiamängud

- 6.3 elustiil ja eluviis keskselt, sh harrastused ja tarbimine
- 6.4 sotsiaalprobleemid, nt kodutud loomad, lastevaheline vägivald, töötajad, Vene vägede lahkumisel tekkinud sotsiaalprobleemid
- 6.5 teenindus ja kaubandus, liiklus (sh liiklusõnnetused), muu infrastruktuur tarbija poolt vaadatuna, nt toodete kättesaadavus ja valik, teede olukord
- 6.6 maaelu olukord
- 6.7 haridus, õpetamine
- 6.8 kodanikualgatused, sotsiaalsed liikumised, ühiskonnas osalemine, poliitilised valikud (valimised)
- 6.9 loodusteemad, loodusnähtused (sh tormid jms ilmanähtused), loodus- ja keskkonnakaitse, jutud ilmast (va traditsiooniline ilmateade, mida me ei analüüsi)
- 6.10 teadus ja tehnoloogia, tehnika, sh nt autouudised
- 6.11 välispoliitika küsimused, välispoliitiline koostöö, Euroopa Liit, militaarküsimused
- 6.12 sisepoliitilised küsimused ja valikud („õhus olevad“ võimalused“), ka erakondi ja presidenti puudutav
- 6.13 juhtimine ja planeerimine administratiivses plaanis, sh „otsustatud“ seadusemuudatused, nt liiklusseaduse või keskkonnastrateegia alased tekstid
- 6.14 järelevalve, kohtukaasused, kuritegevus, korruptsioon, õiguslikud probleemid, õiguskantsleri kõned
- 6.15 ettevõtetus ja majandus, tööstus ja tootmine: põllumajandus, transport, energeetika, kinnisvara, kaubandus...
- 6.16 väline heakord ja ilme (nt kodukaunistamine, metsaalused, tänavad, rannad)
- 6.17 ühiskonnakriitika, filosoofilised ja abstraktsemad käsitlused
- 6.18 reisimine, reisikirjad, sh Tätte ringreis
- 6.x teised eraldi defineerimata teemad, muu (nt seltskond)

KESKKONNATEEMAD

- 7. **probleemolukorra kirjeldus (ökoloogiline teema), ressursiliigi või probleemi avaldumise põhiselt** – valida põhikategooria ja alateema, kategooriad ei kattu; alakategooriaid esialgu pigem rohkem kui vähem, sest hiljem annab väheesenud kategooriaid kokku kodeerida, lahku mitte; et analüüs on olukorrakeskne, ei teki probleeme erinevate kesksete keskkonnaprobleemide defineerimisega – iga temaatiline olukord saab ära kodeeritud, üksikjuhtude äranimetamised muidugi arvesse ei lähe

7.1 veeküsimused

- 7.1.1 siseveekogude ja rannikuvee (suplusvee) olukord (jões, järved, rannaäärne meri), sh puhastussüsteemid, kalatrepid, sinivetikate vohamine
- 7.1.2 merede ja ookeanide küsimused
- 7.1.3 joogivee omadused ja olukord, kraanivesi
- 7.1.4 Läänemere olukord
- 7.1.5 põhjavee olukord
- 7.1.6 reovee käitlemine
- 7.1.7 vee kui ressursi kasutamine üldiselt

7.1.x muu

7.2 maavarade kaevandamise ja kasutamise küsimused

- 7.2.1 ressursi planeerimise keskselt, kasutamise koralduslik külg, lubade süsteem
- 7.2.2 põlevkivi

- 7.2.3 lubjakivi elik paas
- 7.2.4 liiv-kruus, muu ehitusmaterjal
- 7.2.5 turvas
- 7.2.x muu

7.3 metsa küsimused

- 7.3.1 metsade olukord, liigirikkuse küsimused, metsade majandamise viisid
- 7.3.2 puidutööstuse olukord, puidu tootmine-töötlemine
- 7.3.3 marja- ja seenekohad, nende seisund ja võimalused, kasutamine (ressursikeskselt)
- 7.3.x muu

7.4 jahindus-kalandus, ulukid

- 7.4.1 kalavarud ja nende olukord, kalade kaitse, kudemiskohtade taastamine, talvised ummuksilejäämised jne
- 7.4.2 metsloomade ja lindude olukord ja kaitse, lood vaktsineerimisest, reguleerimisest, talvisest söötmisest
- 7.4.3 jahimaade korraldus, jahiseltside tegevus, küttimine
- 7.4.4 ulukite, rändlindude jt tekitatud kahju inimestele, põldudele, ulukite piiramisvajadusega seotud küsimused, kulude hüvitamine
- 7.4.5 metsloomaga kohtumine, metsloom teel, auto all, metslooma aitamine
- 7.4.6 röövpüük, salaküttimine
- 7.4.x muu

7.5 jäätmed kui ressurss (mitte prügi, prügistamine)

- 7.5.1 jäätmekäitluse korraldus üldiselt, hinna küsimused, konkurents, korraldatud olmejäätmete vedu
- 7.5.2 prügilate ja jäätmepõletustehaste rajamine
- 7.5.3 kompostimine
- 7.5.4 pakendite küsimused, eraldikogumine, pakendipoliitika
- 7.5.5 vanaraud, metalli kokkuost
- 7.5.6 ohtlike jäätmete küsimused
- 7.5.7 jäätmete taaskasutus materjalina, nt täitematerjalina või paberi tootmisel
- 7.5.x muu

7.6 kliima seisund ja kujundajad

- 7.6.1 kliima üldine toimimine, lühi- ja pikemaajalised tendentsid
- 7.6.2 kliimamuutus ja kliimapoliitika, „tippkohtumised“
- 7.6.3 erinevad inimühiskonna kesksed kliimakujundajad (energeetika, põllumajandus, transport)
- 7.6.x muu

7.7 energeetika

- 7.7.1 energiapoliitika laiemalt, küsimused ressursside planeerimisest, valikutest
- 7.7.2 energiasüsteemide tehnoloogiad (erinevate tehnoloogiliste külgede kaalumise, nt kombijaamade probleemid, tippude katmine, ülekandemehanismid)
- 7.7.3 fossiilkütuste probleemid keskne teema
- 7.7.4 taastuvenergia arendamine keskne teema
- 7.7.5 päikeseenergia keskne teema
- 7.7.6 tuuleenergia keskne teema
- 7.7.7 biokütused keskne teema
- 7.7.8 tuumaenergia keskne teema
- 7.7.9 põlevkivienergia keskne teema

7.7.x muu

7.8 maakasutuse planeerimine, sh linnaplaneerimine

- 7.8.1 elamu-, põllu- ja metsamaa, sh energiakultuuride arendamine, söötis maa, maakasutuse muutumine – nt põllumaast elumumaaks (vaata punkti 7.18.9 – erisust juriidilis-admin küsimusest)
- 7.8.2 valglinnastumise küsimused
- 7.8.3 igaühe õigus, ligipääs veekogudele, eraomandil liikumine, kallasrajad
- 7.8.4 ebasobivad valikud arendamiseks, nõ pahandused, rannaalade täisehitamine, looduskaitsealadel ehitamine, planeerimisseaduse ja mõju hindamise suhtes eksimine, „sohu ehitamise“ kriitika
- 7.8.5 administratiivsed ja juriidilised valikud keskmes, mõjude hindamised, maadevahetused

7.8.x muu

7.9 looduskaitse

- 7.9.1 spetsiifilised looduskaitse küsimused a la valitud liigi olukord
- 7.9.2 looduskaitsealade ja –koosluste (sh pärandkoosluste) olukord ja väärtused, Natura-alade väärtused
- 7.9.3 bioloogiline mitmekesisus ja elurikkus laiemalt, üldisemalt, omaette teemana
- 7.9.4 ohustatud liikidega kauplemine (CITES)
- 7.9.5 looduskaitsealade piirangud planeerimisele, arendamisele, Natura-alad *versus* elu võimalikkus maal
- 7.9.6 rohekoridoride olukord, maastike fragmenteerumine (liikide ligipääs neile omastele elupaikadele)
- 7.9.7 loomaaiad, loomapargid, dendropargid
- 7.9.8 Eesti looduse omapära (*versus* Läänelik *Europarc*, ülekujundatud loodus)

7.9.x muu

7.10 transpordiküsimused

- 7.10.1 ühistransport
- 7.10.2 autostumise probleemid, pahupool
- 7.10.3 kergliiklus
- 7.10.4 transpordi infrastruktuuri küsimused laiemalt

7.10.x muu

turism, reisimine

- 7.10.5 turismi keskkonnamõjud
- 7.10.6 loodusturism, RMK puhkemajad, loodusrajad, turismitalud
- 7.10.7 ökoturism

7.11.x muu

7.11 põllumajandus

- 7.11.1 intensiivpõllumajanduse probleemid, õhureostus, kasvuhoonegaasid, surve veekogude eutrofeerumisele jms
- 7.11.2 mahepõllumajanduse arendamise küsimused, olukord
- 7.11.3 geneetiliselt muundamise küsimused põllumajandustootmise kontekstis (vt ka 7.15)
- 7.11.4 põllumajandusloomade, -lindude ja **-taimede** olukord, aretamine, heaolu
- 7.11.5 taimekaitsevahendite ja väetiste kasutamine
- 7.11.6 põllumajandustoodete turustamise küsimused, sh konkurentsiküsimused, a la õunaaedade olukord
- 7.11.7 ilma vingerpussid ja kahju põllumajandusele

7.12.x muu

7.12 reostusküsimused

- 7.12.1 õhureostus ja –heitmed (nii tööstuslik kui autotranspordist, siseõhk välja arvatud)
- 7.12.2 osoonikihiga seotud küsimused
- 7.12.3 kiirgus, radiatsioon
- 7.12.4 reostatud pinnas, nii vanade sõjaväebaaside kui üksikute tavainimese poolt põhjustatud reostusjuhtumid (kütuse-õli mahavalamine nt; **rõhk kohareostusel, ära rikkumisel**)
- 7.12.5 küsimused spetsiifilistest reostunud piirkondadest
- 7.12.6 veekogude reostusjuhtumid keskse teemana (mitte veekogu üldine olukord)
- 7.12.7 valgusreostus
- 7.12.8 mürareostus (nii transport, tööstus kui olme)
- 7.12.9 geneetiline reostus (vt ka 7.15)
- 7.12.10 puhastussüsteemid ja vastav keskkonnatehnoloogia eraldi teemana (kui küsimus nt veekogu või ettevõtte olukorrast pole keskne küsimus)

7.13.x muu

- 7.13 **keemiliste vahendite ja preparaatide kasutamine keskse teemana**, mõju loodusele, inimese tervisele ja ümbritsevale keskkonnale, pestitsiidide ja väetiste küsimused väljaspool põllumajanduskeskset teemat (sh nt siseõhk)

7.14 biotehnoloogia küsimused (vt ka punkte 7.12.3 ja 7.13.9)

- 7.14.1 transgeneetilised taimed, loomad, mikroorganismid, nende omadused, tootmine ja arendamine
- 7.14.2 kloonimine
- 7.14.3 geenmuundatu keskkonda, loodusesse viimine
- 7.14.4 geenitehnoloogilised uudised, avastused, nt mida üks või teine geen teeb

7.15.x muu

7.15 teaduslik keskkonnaseisundi uurimine

- 7.15.1 uuringute ja seire läbiviimine, andmete kogumine, korrastamine ja töötlemine, infosüsteemide kujundamine
- 7.15.2 teaduslike konverentside toimumine, raportid konverentsidelt
- 7.15.3 keskkonnatehnoloogilised avastused, loodusavastused (kosmose mõju)

7.16.x muu

- 7.16 **looduskirjeldused, fenoloogia (sesoonsus), loodusandmete interpreteerimine** (nn Vilbaste külg nt)

- 7.16.1 loodusjutud, looduskirjeldused, loomalood (sh lood loomaiaasukatest)
- 7.16.2 ilm, loodusnähtused nagu päike, kuu, tormid, külm vesi
- 7.16.3 loodusnähtuste põhjustatud kahjud, ilmastikust tingitud liiklusprobleemid jms

7.17.x muu

7.17 regulatiivsed küsimused keskse teemana

- 7.17.1 looduse kaitseks loodud seadused, määrused, normid (sh tavaõigus), nende nõudmine või tutvustamine; seaduste ja reeglite järgimine, neist kinnipidamine, nende tõlgendamine
- 7.17.2 karistamine valitud nõete rikkumise eest, trahvid, rikkumised, järelevalve
- 7.17.3 ideoloogiad, kasvu kriitika, globaliseerumine, industrialiseerumine, kapitalism
- 7.17.4 eetilised küsimused keskkonna, looduse, tehnoloogiate ja inimese teemadel
- 7.17.5 keskkonnahariduse küsimused
- 7.17.6 loodusesse ja ümbritsevasse keskkonda, looduskaitse suhtumine, kõlbelised hinnangud (nt hinnangud liigsele tarbijalikkusele), avalik arvamus
- 7.17.7 religiooni ja looduse suhe
- 7.17.8 majandushoobade toimimine, nt kaubandusvõrgu sisemine poliitika

- 7.17.9 administratiiv- ja juhtimisküsimused keskkonna- ja looduskaitstes, uute juhtide taustaanalüüsid, „maadejagamine“ asutuste ühendamisel, ümberkujundamisel
- 7.17.10 valitud isikute esiletõstmised, eeskujudena kujutamine, nt intervjuud tähtpäevade puhul oluliste isikutega, õnnitlused, pjedestaalile tõstmised

7.18.x muu

7.18 ümbruse, välise heakorra, esteetilised küsimused

- 7.18.1 tänavate, õuede, randade ja metsaaluste prügistamine
- 7.18.2 haljastus, parkide ja puhkealade hooldus, olukord (linnakeskkonna rohelus)
- 7.18.3 mõisahoonete, kirikute, vanade parkide, hiite, allikad, mälestusmärkide, ajalooliste hoonete ja kalmistute heakord (ajaloo, muinsuse säilitamine)
- 7.18.4 disaini ja esteetika küsimused linnakujunduses (mitte ristmike planeerimine), näiteks Kalevipoja või Hämariku kuju
- 7.18.5 kasside-koerte probleemid tänavatel (reostus, hulkumine, oht inimesele)
- 7.18.6 linnaloomad, linnaelustik (– metsloomade kohtamine linnas on 7.4.5 – metsloomade kohtamine)

7.19.x muu

7.19 tarbimine ja osalus

- 7.19.1 ökoloogiline, mahe, õiglane, muu eetiline või poliitiline tarbimine keskselt (loomkatsed, fairtrade, GMO, ökomärgised...)
- 7.19.2 keskselt tarbimise negatiivsed mõjud
- 7.19.3 puhas ja tervislik toit, taimetoitlus (mitte mahetoit)
- 7.19.4 second-hand kaupluste ja taaskasutuskeskuste külastamine (sh rahaline sääst)
- 7.19.5 isetegemine ja säästmine, kvaliteedi eelistamine (esikohal keskkonnasääst)
- 7.19.6 säästev renoveerimine ja ehitamine
- 7.19.7 loodusrütmide, -reeglite, nt kuufaaside järgimine
- 7.19.8 ökoloogilisi väärtuseid propageeriv kultuur: näitused, loengud, raamatud, filmid (rõhk toimumisel, mitte ürituse teemal)
- 7.19.9 ühiskondlik töö, talgud, protestiaktioonid, kodanikualgatused (sh allkirjade andmine)
- 7.19.10 kiusatud-piinatud linnaloomade abistamine, murtud tiivaga kajaka hooldamine
- 7.19.11 poliitilised, valimiseelistuslikud valikud keskkonna kaitseks

7.20.x muu

7.20 praktilised loodussuhted

- 7.20.1 marjul-seenel käimine, muude loodusandide kogumine
- 7.20.2 aiandusega tegelemine, potipõllumajandus, välitööd (mitte suuremad talgud)
- 7.20.3 looduses matkamine, loodusvaatlused, loodusfotograafia, turnimine, ronimine
- 7.20.4 koduloomad, nendega tegelemine
- 7.20.5 looduslikud riskid – puugid, allergiad, marutaudid jms.

7.21.x muu

- 7.21 **väärkäitumine looduse, keskkonna suhtes:**
 - 7.21.1 jäätmete, autokummide, kile jms põletamine, ohtlike jäätmete viskamine tavaprügisse, prügistamine
 - 7.21.2 kulu põletamine, lõkke tegemine vales kohas; **metsatulekahju põhjustamine**
 - 7.21.3 loomapiinamine
 - 7.21.4 veekogu reostamine autot pestes või jäätmetega
 - 7.21.5 mootorsõidukid looduses, õrnadel maastikel, vales kohas pinnase-muru tallamine
 - 7.21.6 riskikäitumine – jääle minek, tormi kätte minek, loodusreeglite mitte tunnistamine
- 7.22.x muu

7.x teised teemad, muu...

AEG JA RUUM

8. ajaline olukorra paigutamine (märkida keskne aeg – olevik on eelduslikult igas loos)

- 8.1 aegade algus (teadusuudised minevikust)
- 8.2 möödanik
- 8.3 olevik
- 8.4 tulevik
 - 8.4.1 lähitulevik, lähiaastad
 - 8.4.2 strateegiline tulevik – 2020, 2030, 2050
 - 8.4.3 „maailma lõpp“, inimkonna lõpp, aegade lõpp
- 8.5 määramatu

9. geopoliitiline olukorra paigutamine (keskne piirkond, juhtumise koht)

- 9.1 kohalikud ja piirkondlikud küsimused
 - 9.1.1 määratleda keskkonnaprobleemi korral eraldi geograafiline punkt või piirkond (sõnaline)
- 9.2 Eesti tasand
- 9.3 Euroopa Liit
 - 9.3.1 Euroopa üldiselt, nii maailmajao kui EL-ina, sh nt Lõuna- ja Põhja-Euroopa kõrvutused
 - 9.3.2 Ida-Euroopa
 - 9.3.3 Lääne-Euroopa
 - 9.3.4 **Lõuna-Euroopa**
 - 9.3.5 **Põhja-Euroopa**
 - 9.3.6 **Läti / Leedu**
 - 9.3.7 **Läänemeri**
- 9.4 suured majanduspiirkonnad:
 - 9.4.1 Venemaa
 - 9.4.2 Ameerika Ühendriigid
 - 9.4.3 Aafrika
 - 9.4.4 Aasia suuremad ja vähemad murelapsed ning „tiigrid“
 - 9.4.4.1 Hiina
 - 9.4.4.2 India
 - 9.4.4.3 muu Aasia
 - 9.4.4.4 Aasia üldiselt
 - 9.4.5 Lõuna- ja Ladina-Ameerika
 - 9.4.6 Muu, sh Kanada, Austraalia, Vaikse Ookeani saared jne.

9.5 globaalne, kõik maad, kogu inimkond

9.6 kosmos, mikrokosmos (kosmos keskne, mitte mõni riik, mis suhestub kosmosega)

9.x määramatu, muu

10. olukorrale iseloomulik hinnang

10.1 pigem pessimistlik

10.2 määratlematu, kaalutlev-ettevaatlik, neutraalne

10.3 ambivalentne, nii pessimismi kui optimismi

10.4 pigem optimistlik, konstruktiivne

10.5 puudub

KAHJU JA KESKKONNAPROBLEEMI OLEMUS

11. **keda kahju puudutab, mida kahjustatakse?** (kui artikkel väljendab kahju tegemist)

11.1 globaalset ühiskonda

11.2 rahvust või riiki

11.3 kohalikku keskkonda

11.4 subjekti (inimene või tema vara, loom)

11.5 kahju tegemise kirjeldus puudub, artikkel pole probleemi tõstatav

11.6 määratlematu, muu

12. **milline on probleemi suurus, tõsidus?** (artikli tonaalsus, ka lokaalne kahju võib olla tõsine)

12.1 väike

12.2 keskmine

12.3 suur

12.4 kahju tegemise kirjeldus puudub, artikkel pole probleemi tõstatav

12.5 määratlematu

13. probleemi olemus

13.1 virtuaalne, risk, hüpoteetiline

13.2 käegakatsutav, vahetu

13.3 probleemi või kahju kirjeldus puudub

13.4 ei ole võimalik määrata

VÄÄRTUSORIENTATSIOONID

NB! Tekstis esinev tõlgendus, mitte isiklik seisukoht

14. **väärtuseline orientatsioon, milles määratletakse probleem suunal inimene-keskkond, hinnatakse või interpreteeritakse olukorda**

14.1 hinnangutele ei osutata

14.2 ökoloogiline orientatsioon - loodus on absoluutväärtus, probleemi vaatepunkt ökoloogilise süsteemi säilitamises ja isearenemises, looduse enesereguleerimisprotsessi kulgemises. Inimene kui looduse osa peab järgima looduse seadusi, inimese sekkumist

loodusliku mitmekesisuse kujundamisse taunitakse. Nii looduskirjeldused kui probleemartiklid (tootmine kui selline on probleem).

- 14.3 teaduslik orientatsioon – hinnangud looduse tundmaõppimise ja sellega seotud teadmiste kohta. Looduse mitmekülguse, haruldaste floora ja fauna esindajate säilitamine on vajalik selleks, et inimene saaks tunda õppida looduse seadusi teaduse arenguks. Inimeste suhteid loodusega peab reguleerima eelkõige teaduslikust vaatepunktist lähtuvalt. Ökoloogilised probleemid on mitteteadusliku looduskäsitluse tagajärg või mitteteadmise (vähesese teavituse) tagajärg.
- 14.4 kõlbelis-eetiline orientatsioon – inimese suhet keskkonda vaadeldakse eeskätt inimese isikliku vaimse arengu vaatepunktist, loodus kui inimese kõlbelise rikkuse allikas, suhe loodusega näitab inimese kultuurilise arengu taset. Austus looduse vastu väljendub kui ökoloogilis-eetilise ideaalina. Probleemolukord tõusetub selle ideaali puudumisest, isiksuse kõlbelisest puudulikkusest.
- 14.5 esteetiline orientatsioon – loodust vaadeldakse läbi inimese esteetilise kogemuse. Inimese suhtumine loodusesse on tingitud tema vajadusest loodusliku ilu ja harmoonia järele. Halb on see, kui ilutunnetus on inimesele kaugel ja ta rikub looduse loomingut.
- 14.6 kultuurilis-ajalooline orientatsioon – inimese suhe loodusesse on seotud kultuuriliste väärtustega, mis tulenevad pärimuslikest traditsioonidest. Keskkond on rahvusliku kultuuri kehastus, sümboliline keskkond, ebatõeline mälestusmärk rahvuse ajaloo. Loodusprobleemid on seotud traditsiooni katkestamisega, rahvuse ajaloolise möödaniku unustamisega. Nii kristlikud/kiriklikud kui maausuga seotud/animistlikud traditsioonid, talu- ja mõisakeskkonna ajaloolised praktikad, konfliktid eri traditsioonide vahel.
- 14.7 ideoloogiline orientatsioon – suhet keskkonda vaadeldakse ühiskonnakriitiliselt, domineeriva ideoloogia tulemina. Keskkonna olukorda seostatakse ideoloogilise hinnanguga ühiskonnakorrale, sellega seotud lähtekohtade progressiivsusele või mahajäämusele (liiga vähe progressi nt). Nii nõukaaja kui kapitalismi-liberalismi kriitika, kasvu kriitika, naftaajastu lõpu käsitlused jms.
- 14.7.1 kriitika nõukaaja, sovjetluse, sotsialistlike püüdluste ja pärandi suunal
- 14.7.2 kriitika kapitalismi toimimise suhtes suunal
- 14.7.3 kriitika alternatiivkäsitluste suhtes
- 14.8 bioloogiline orientatsioon – suhet keskkonnaga mõtestatakse läbi inimorganismi tervise ja eksisteerimise (inimene kui bioloogiline olemus, kel on kohused ka oma järeltulevate põlvete tervise ees). Olukorda hinnatakse läbi keskkonna mõju organismi objektiivse kui psüühilise tervise, pärilikkuse.
- 14.9 tarbijalik orientatsioon – keskkond kui inimese igapäevase heaolu rahuldamise allikas. Hinnang inimese ja keskkonna suhtele antakse läbi inimese võimaluse rahuldada oma igapäevaseid vajadusi. Probleem tõusetub sellest, kui keskkond muutub tarbimise või elamise jaoks (puhkus, söök, eluase) ebasoodsaks, kõlbmatuks. Küsimused kvaliteedist, võimalustest.
- 14.10 ühiskondlik orientatsioon – see vaatepunkt lähtub ühiskondlikest suhetest (erinevate huvide ja ühiskonnagruppide pörkumine), ka hinnanguist ühiskondlikule aktiivsusele ja passiivsusele. Küsimused erinevate gruppide võimalusest osaleda keskkonna kujundamises või kaitses (näiteks arendusprotsessid, tuulikute vastane võitlus), erinevate eluviiside pörkumisest (nt maaelu ja linnaelu, [valg]linnastumine). Keskkonna kahjustamist vaadeldakse kui ühiskondliku passiivsuse, ühiskondlike huvide mittemõistmise või erinevate huvigruppide pörkumise ilmingut. Probleemolukorrad tulenevad sotsiaalsete konfliktide mittelahendamisest, rahulolematusest on seotud sotsiaalsete suhete kujundamisega. Näiteks fosforiidisõda, kohalike inimeste vastuseis, poliitilised valikud, ühiskondlik aktiivsus (Teeme Ära, talgud).
- 14.11 tootmise ja majanduskeskne orientatsioon – loodust vaadeldakse kui tootmisressursside allikat. Probleemolukorrad tõusetuvad loodusressursside kurnamise tagajärjel, nende mittesäästlikul ja ebaratsionaalsel kasutamisel. Olukorda hinnatakse halvaks, kui sellega kaasnevad probleemid segavad tööstuse arengut, nõuavad enda

- lahendamiseks liigseid kulusid. Näiteks arendust segavad keskkonnanõuded, uute tehnoloogiate pealesurumine, põlevkivi ebapiisavus õlitööstuse arendamiseks...
- 14.12 tehnoloogiline orientatsioon – inimese ja keskkonna suhet vaadeldakse läbi tehnoloogia ja tehnika kasutuselevõtu. Probleemid tekivad ebarahuldavate tehnoloogiliste protsesside ja kaitsevahendite puudumise tagajärjel, liiga vähese tehnologiseerituse tagajärjel, mistõttu looduslikud protsessid kannatavad (tootmine ei ole probleem, küll aga kaitsevahendite puudumine).
- 14.13 institutsionaalne-juhtimislik orientatsioon – inimese-keskkonna suhe sõltub juhtimisvalikutest – inimtegevuse organiseerimise efektiivsusest. Keskkonnaseisundi halvenemise põhjuseks peetakse ebapiisavat organiseeritust ja juhtimisvõtteid, probleemide mittemärkamist või teadvustamist, haldussuutmatust.
- 14.14 juriidiline orientatsioon – küsimus on keskkonna suhtes õigete või piisavate käitumisnormide-reeglite kinnitamisest. Probleemolukordade põhjuseks on eeskätt ebapiisavate normide kehtestamine-kehtimine või nende täitmise mittejärgimine, sanktsioonide ebapiisavus.
- 14.15 sisepoliitiline orientatsioon – keskkonnaprobleemid on põhjustatud konkreetse erakonna võimulolemisest, keskne on erakondliku vaatepunkti esinemine, vastasel juhul liigitub sisepoliitiline küsimus teiste kategooriate alla
- 14.16 välispoliitiline orientatsioon – suhe keskkonda väljendub eelkõige välispoliitiliste suhete vaatenurgast, maailma poliitilisest olukorrast. Riikidevahelised olukorrad viivad ebasoovitavate situatsioonideni, globaalsete ökoloogiliste probleemideni. Probleemi põhjuseks on suutmatusest rahvusvaheliselt kokku leppida, näiteks Läänemere või Peipsi järve kaitse (suhted Venemaaga) või kliimaküsimus (EL-i, Hiina ja ühendriikide suhted).

KESKKONNAPROBLEEMIDE PÕHJUSED JA LAHENDUSED

NB! Tekstis esinev tõlgendus, mitte isiklik hinnang sellele, kas nt GMO on probleem või mitte!

15. faktorid, mis mõjutavad keskkonna olukorda, probleemi PÕHJUSED

- 15.1 probleemi või selle põhjuseid ei nimetata
- 15.2 looduslikud põhjused ja seaduspärasused (maavärin, päike, lainetus)
- 15.3 teaduslikud põhjused – puuduvad piisavad teadmised loodusest ja ökoloogilistest seostest (vaata ka praktilised teadmised... 15.8)
- 15.4 kõlbelis-eetilised, isiksuslikud põhjused – oskamatus looduses käituda, kultuuri puudumine, enese mittepiiramise eetilised
- 15.5 määramatuses tegutsemine, riski eitamine, ettevaatuse unustamine tundmatute tegurite suhtes
- 15.6 esteetilised-isiksuslikud põhjused – hea maitse ja esteetilise tunnetuse-kasvatuse puudumine
- 15.7 rahvuslik-kultuurilised põhjused – kultuurilise mälu põhitõdede mittejärgimine
- 15.8 ideoloogilised põhjused – valede ideoloogiliste-maailmavaateliste printsiipide rakendamine, globaliseerumise ja intensiivtootmise, kapitali, aga ka nõukaaja mõjude kriitika (võimalik ka 8.1, 8.2 või 8.3, kui on võimalik nii täpselt märkida)
- 15.9 praktilised teadmised erinevatest mõjudest tervisele ja olmele on madalad, küsimus teadlik olemisest: nt kuidas süüa välismaist õuna või vältida vähki, vingugaasi sissehingamist
- 15.10 tarbijalikud põhjused – looduse kasutamine inimvajaduste rahuldamiseks, kasu ja mugavuse saavutamiseks, valed tarbimisvalikud, liiga suur tarbimiskoormus keskkonnale
- 15.11 üldised ühiskonnaprobleemid, „meie ühiskonna“ probleem või taak
- 15.12 ühiskondlikud põhjused: rõhk erinevate gruppide huvidel ja nendevahelistel vastuoludel (arendaja vs KOV, poliitik vs elanik), erinevatel võimupositsioonidel

- 15.13 ühiskondlikud põhjused: sotsiaalse aktiivsuse madal tase, huvipuudus, ühiskonna vähene kaasatus, arusaama puudumine keskkonnakaitse vajalikkusest, puudulikud teadmised-oskused-harjumused osalemiseks, keskkonnakaitse liikumise kui koondumisvõime nõrkus
- 15.14 ühiskondlikud protsessid: linnastumine, tarbimine, autostumine, perekonna kahanemine, sisseränne, energiatarbimine
- 15.15 tootmis- ja majanduskesksed põhjused – majanduslike stiimulite puudus keskkonna kaitsmiseks, vastavate investeeringute tegemise keerukus, konkurentsivõime kahanemine, toetuste või maksusoodustuste puudumine
- 15.16 tehnoloogilised põhjused: ebapiisavad vahendid või nende puudumine tööstusheitmete ja olmejäätmete vältimiseks-vähendamiseks-taas ringlusse toomiseks (nt eraldikogumise ja ümbertöötlemise vähesus, puhastussüsteemi puudumine), tegemine või mittetegemine
- 15.17 poliitilised põhjused nagu poliitilise huvi puudumine, poliitilised mängud ja kokkulepped, kapitali surve poliitikale, ebavõrdsed võimupositsioonid, erakondlik huvi, vale erakond võimul
- 15.18 planeerimisvõime puudulikkus: strateegilise mõtte puudumine, lühiajaliste plaanide kesksus, suutatus muutustega kaasas käia, prioriteetide puudumine, finantside puudumine strateegilises plaanis
- 15.19 juhtimisprobleemid: vajalike institutsioonide puudumine või mittefunktsioneerimine, funktsioonide kattuvus ja sisemine segadus (kes mida teeb), koostöö puudumine funktsioonide plaanis (näiteks allasutuste vahel), poliitikatevahelised vastuolud (näiteks kas kaitsta reostunud alal kaitsealust liiki või likvideerida reostus; kas kaevandada või säästa ressursse), otsustamine või mitteotsustamine
- 15.20 üleplaneerimine ja bürokratiseerumine, normide tehnologiseerumine, nt liigne kontroll ja bürokraatia, kohustus joosta kaasa „tarbetute ja tüütute euronõuetega“, liigne paberimajandus, liiga keeruline asjaajamine, bürokraatlik ja inimkauge pilli lõhki ajamine (nahkhiirekaasus – ei tohi avaldada liigi asukohta, aga tuleb seda kaitsta võimaliku arendustegevuse eest, sellest rääkida)
- 15.21 teavituslikud põhjused: puuduvad keskkonnaharidust laiemas mõttes (nii kooliharidust kui keskkonnaalast teavitust, nt sotsiaalreklaami), teadlikkuse kujundamist, lastetuba, üldist käitumiskultuuri
- 15.22 juriidilised põhjused – seadusandluse puudumine või puudulikkus, nõrk sanktsioneeritus, nõrk kontroll täideviimise üle, sh eurodirektiivide (mitte)täitmine, korruptsiooniprobleemid
- 15.23 välispoliitilised põhjused – riikidevahelised konfliktid, vähene koostöö keskkonnakaitsealistes küsimustes

16. REAALSELT rakendatavad vahendid probleemolukordade lahendamises

- 16.1 probleemi või selle reaalselt rakendatavaid lahendusi ei nimetata
- 16.2 looduslik eneseregulatsioon
- 16.3 teaduslikud vahendid – meditsiini-, ökoloogia-, bioloogiuuringud
- 16.4 keskkonnakultuuri tõstmine, väärtustamine, kujundamine
- 16.5 riskide kaalumine, ettevaatusprintsipi rakendamine
- 16.6 esteetilisele kasvatusel, ilu märkamisele suunatud vahendid
- 16.7 rahvuslik-kultuurilisele eneseteadvusele, selle arengule ja säilitamisele mõeldud vahendid
- 16.8 keskkonna ja ühiskonna suhte mõtestamine ning ideoloogiliste järelduste tegemine (võimalik ka 8.1, 8.2 või 8.3, kui on võimalik nii täpselt märkida)
- 16.9 praktiliste teadmiste propageerimine, valikuvõimaluste parandamine

- 16.10 materiaalsed vahendid tõstmaks inimeste huvi keskkonna säilimise vastu, maksud, boonused, isikliku panuse suurendamine
- 16.11 „meie ühiskonna“ keskse probleemi kadu, siirdumine Läände, vabanemine, väljakasvamine kultuurilisest taustast
- 16.12 osalusvõimaluste parandamine, toetamine, kaasamine, demokraatia
- 16.13 vahendid tõstmaks inimeste aktiivsust, ühiskondliku arvamuse väljendamist, huvitatuse, teadmiste ja oskuste tõstmise
- 16.14 sotsiaalsed vahendid, mis toovad kaasa muutuseid sotsiaalseis protsessides nagu linnastumine või autostumine (nt kohaliku elu arendamine, kergliikluse arendamine)
- 16.15 tootmis- ja majanduslikud vahendid, et tõsta majanduslikku motiveeritust ressursside säästmisel, nt maksud või toetused
- 16.16 tehnoloogiate arendamine, edendamine ja kasutuselevõtmine, töö äratemine
- 16.17 poliitika läbipaistvuse suurendamine, paremad ja avatumad poliitikad, õige erakonna võimule pääsemine
- 16.18 planeerimisvõime parandamine
- 16.19 vanade juhtimisstruktuuride ülevaatamine, ümberkujundamine, täiustamine, otsuse vastuvõtmine
- 16.20 institutsioonidega suhtlemise inimlähedasemaks ja kättesaadavamaks muutmine
- 16.21 teadlikkust kujundavate vahendite parandamine, ülevaatamine, arendamine
- 16.22 juriidilised vahendid – uued seadused, parem järelevalve, rangemad karistused
- 16.23 välispoliitilised vahendid – keskkonnakaitselise koostöö edendamine

17. **keskkonnakaitselised vahendid, mis oleksid SOOVITAVAD, ka nõ normatiivsed ettekirjutused.** Samad punktid, mis 16.1-16.23

ISIKUD, TEGELASED (nende kujutamise, mitte nende sõnavõttude analüüs!)

18. isikud, kes on süüdi probleemse olukorra kujunemises

19. isikud, kes tegutsevad realselt probleemi lahendamise nimel

20. isikud, kellelt oodatakse tegevust probleemi lahendamise nimel

21. artikli autori (või grupi, kelle arvamusele ta apelleerib) meelsus, probleemse olukorra interpreteerimise lähtekoht (kelle positsioonilt vaadates on tekst kirjutatud)

Punktide 18-21 kodeerimisel lähtutakse samast kategooriate jaotumise skeemist, alljärgnev:

* **mitu erineva kategooria subjekti ühes olukorras kodeerime punktiks X – „muu“.**

1. **subjekt puudub**

- 1.1 subjekt puudub täiesti
- 1.2 anonüümne subjekt (võiks, tuleks, tehakse, on tehtud, hakatakse tegema, poleks pidanud tehtama)
- 2. poliitilised institutsioonid**
 - 2.1 „riik“ (riik peaks, võiks...)
 - 2.2 valitsuse liikmed
 - 2.3 keskkonnaminister
 - 2.4 poliitikud, erakondade nimel esinevad isikud
- 3. täidesaatvad institutsioonid**
 - 3.1 ministeeriumi tasandi ametnikud (va KKM)
 - 3.2 KKM ametnikud
 - 3.3 keskkonnaameti, looduskaitsekeskuse, looduskaitsealade, keskkonnateenistuste jt loodus- ja keskkonnakaitseinstitutsioonide ametnikud
 - 3.4 KOV töötajad (lastekaitsetöötajad nt)
 - 3.5 KOV keskkonnavaldkonna töötajad (nt planeerimisega haakuvalt)
 - 3.6 ametnik(ud) üldiselt
 - 3.7 Riigimetsa Majandamise Keskuse töötajad
 - 3.8 päästetöötajad, kiirabi jms
- 4. järelevalve, sanktsioonid jms**
 - 4.1 keskkonnainspeksioon, inspektorid
 - 4.2 politsei, toll, piirivalve
 - 4.3 kohtu eri astmed
- 5. rahastajad, fondid**
 - 5.1 Keskkonnainvesteeringute Keskus
 - 5.2 muud fondid, eurofondid
 - 5.3 ärisektor rahastajana
 - 5.x muud rahastajad
- 6. ettevõtlussektor**
 - 6.1 ettevõtete direktorid, esindajad, tippspetsialistid, omanikud (võib eeldada keskkonnamõju kas kasutuse või reostuse näol)
 - 6.2 arendajad (nii kaevandajad, ehitajad kui...) vt erisust 6.1
 - 6.3 keskkonnakorralduslikud teenuseosutajad – nt loopealsete niitjad, jäätmekäitlejad, haljastajad, küttijad
 - 6.4 tööstusharu esindajad, kõneisikud (sh ärihuve esindavad MTÜd)
 - 6.5 ettevõtete keskkonnajuhid
 - 6.6 ettevõtlus või tööstus tervikuna
 - 6.x muu
- 7. sotsiaalsete liikumiste esindajad**
 - 7.1 loodus- ja keskkonnakaitseliste liikumiste esindajad, loomaõiguslased
 - 7.2 rahvusvahelised liikumiste esindajad
 - 7.3 pärandkultuur ja muinsuskaitse
 - 7.4 külavanem, kohaliku elu liider
 - 7.5 kiriku ja religioossete ühingute, sh maausuliste esindajad
 - 7.x muud, nt sotsiaalprobleemidega tegelevad ühendused
- 8. erinevate rollidega inimesed**
 - 8.1 keskkonna pärast muret tundvad tavainimesed
 - 8.2 looduse ees võlgu „olijad“ – nõ salakütid, röövpuudjad, reostavad puhkajad, prügistajad, röövlid
 - 8.3 juhuslik inimene tänavalt

8.4 maa- ja majaomanikud

8.5 inimkond laiemale, üldsus piirkondlikus, homogeenses mõttes, „meie“, **rahvus**

8.6 loodusnähtuse läbi kannatanu

8.x muu

9. Euroopa Liit ja selle struktuuride esindajad, ametnikud

10. Maailmapank, WTO jt

11. kõikvõimalikud teadlased ja laiema pilguga spetsialistid, uurimisasutuste esindajad, laiema profiiliga eksperdid

12. insenerid, projekteerijad, mõjude hindajad, kitsa valdkonna eksperdid

13. sõjavägi

14. eetika küsimustega tegelevad komiteed, nõukogud

15. meedia

15.1 ajakirjanikud ja kirjanikud

15.2 toimetus

15.3 uudisteagentuurid, teised väljaanded, pressiteated

16. loodus või selle osa, nähtus

17. Välisriik

x. teised, muu...

TEKSTI OMADUSED

22. informatsiooni üldistuse, kokkuvõtlikkuse aste

22.1 üksikjuhtum, konkreetne fakt

22.2 rida näiteid, tüüpiline olukord

22.3 üldine tendents, seaduspärasus

23. tõlgenduse analüütilisuse aste

23.1 interpretatsioon tugineb muljetele, autori isiklikule kogemusele

23.2 tekstis on teaduslikke fragmente, vihjeid teoreetilistele käsitlustele, statistilisi andmeid, ekspertteadmisi...

23.3 tekst põhineb teadusandmetele, ka teaduslikule teooriale, ka inimkonna kultuurilisele kogemusele, naiivne lähenemine

23.4 tekst polemiseerib teadusandmetega, kahtleb neis, vaidleb vastu, kriitiline lähenemine kas ideoloogilisest seisukohast või isiklikust kogemusest lähtuvalt

23.5 tõlgendus puudub

24. tõlgenduse tasakaalustatus-ühekülgsus

24.1 interpretatsioon on emotsionaalne, sümbolistlik, stereotüüpne, ei jäta lugejale valikut õige arvamuse osas

24.2 tugineb konkreetsele informatsioonile, aga ka hinnangulisele informatsioonile, mis suunab lugejat teatud õigetele järeldustele

24.3 interpretatsioon pakub lugejale suurt vabadust ise järeldusi teha ja teksti interpreteerida, valmis hinnanguid ei pakuta

25. tõlgenduses esitatavate normide valdav tüüp

- 25.1 normatiivsust tekstis ei esine
- 25.2 esitatakse traditsioonile tuginevaid norme, mitteformaalsetele normidele, ühiskondlikule arvamusele
- 25.3 kasutatud normid rõhutavad formaalseid aspekte – juriidika, administratiivsed ettekirjutused, instruksioonid (sh Euroopa „käseb“)

26. keskkonnaprobleemide ja (keskkonna)lahenduste seostamise iseloom (teksti üldmõtte tasand)

- 26.1 erinevate probleemide vahel luuakse seoseid (põllumajandusreostus ja eutrofeerumine on näiteks seotud, üks põhjustab teist)
- 26.2 teksti tasandil luuakse seoseid ühe probleemi lahenduse põhjustatud järgneva probleemiga (tuulepark on lahendus energiaprobleemile, aga probleem mürale, lindudele)
- 26.3 ühe probleemi lahendus on lahendus ka teisele probleemile (kobraste küttimine lahendab ära ka nende loodavate paisude tekitatud üleujutused vms)
- 26.4 seoste puudumine, üksiku juhtumi kirjeldus

27. tekstis esinevate lindude-loomade-kalade-bakterite-taimede vms nimetamise detailsus (sh pildiallkirjas, pealkirjas)

- 27.1 üsna täpne nimi, sh ladinakeelsed nimetused (metskits, põder on täpsed nimetused)
- 27.2 ebatäpne nimi, mis ei tekita probleeme arusaamisega ja konteksti ülekandmisega, nt tuvi, hani, kastan (vs hobukastan), varblane, ka kass ja koer (kes on täpse nimetusega kodukass ja kodukoer)
- 27.3 ebamäärane nimetus: lind, loom, bakter (batsill), lill, puu
- 27.4 vastavaid subjekte ei nimetata üldse

28. probleemolukorra koht artiklis (olulisuse omistamise järgi)

- 28.1 domineerib teiste olukordade üle
- 28.2 võrdselt teiste olukordade seas
- 28.3 teisejärgulise tähendusega

29. žanr (reklaami ja karikatuure ei vaatle)

- 29.1 uudis
- 29.2 nupp
- 29.3 piltuudis
- 29.4 reportaaž
- 29.5 arvamislugu (nimetada autor nimeliselt)
- 29.6 olemislugu
- 29.7 vestlus
- 29.8 intervjuu (nimetada **intervjueeritav** nimeliselt)
- 29.9 kommentaar, juhtkiri
- 29.10 lugejakiri
- 29.11 luuletus, muu lüürika
- 29.12 veste, följeton, muu huumor (nt uudis 1. aprillist); **ilukirjandus (nt järjeutt)**
- 29.13 määramatu, muu, mitu erinevat žanrit koos, kompott-loetelu
- 29.14 täita vastava nimega juhul, kui tegu on intervjuu või arvamusallooga

30. originaal- ja vahendatud tekstid

- 30.1 tekst on originaaltekst
- 30.2 tekst on tõlgitud või muidu uuesti ilmunud

PILDI ANALÜÜS (artikli põhiteemaks loodus, keskkond!)

31. pildi olemasolu (kattuvad kategooriad)

- 31.1 artikkel pildiga illustreeritud, sh piltuudis
- 31.2 graafik, karikatuur või joonis
- 31.3 illustreerivat materjali pole

32. pildil kujutatud keskkond (vaadata kooskõlas kaasneva tekstiga, pildiallkirjaga)

- 32.1 looduskeskkond (mets, rand, järv jms)
- 32.2 pigem haljastatud linnakeskkond
- 32.3 pigem haljastamata linnakeskkond, tänavad
- 32.4 põllumajandustegevus
- 32.5 tööstuspiirkond
- 32.6 taluõued, eramute õued
- 32.7 tubane keskkond
- 32.8 kontorikeskkond
- 32.x muu, määratlematu

33. pildil keskselt kujutatud (ainsus ja mitmus, märkida põhiline kategooria)

- 33.1 inimene, inimesed
- 33.2 metsa- ja koduloomad, linnud, kalad
- 33.3 üksik puu, taim
- 33.4 ehitis – eramu, tehas, kortermaja, ristmik
- 33.5 autod, masinad
- 33.6 puudub keskne objekt: põld, mets, haljastus, park, veteväli

ARTIKLI ASUPAIK, OLULISUS

- 34. loodus- ja keskkonnasuhet sisaldava artikli asukoht lehes – lehekülje number või lehenumbrite loetelu mitmel leheküljel asumise korral, ka siis, kui mitu artiklit kodeeritakse üheks olukorraks kokku

35. artikli roll leheküljel (pigem)

- 35.1 keskne, domineeriv, nõ põhilugu, üldjuhul pildiga, ülal või keskel
- 35.2 väike, teisejärguline lugu, tavaliselt alaservas, veerus, üldjuhul pildita
- 35.3 artikkel on lühiuudise või nupu rollis

36. loodus- ja keskkonnasuhet väljendava teksti osakaal artiklis (kuni x%) Kui kodeeritakse mitu artiklit üheks olukorraks, vaadelda protsenti mitme artikli peale. Kui artiklis tekib mitu olukorda, siis märkida protsent ainult esimese olukorra rea peale, mitte topelt.

- 36.1 25%
- 36.2 50%
- 36.3 75%
- 36.4 100%

37. lehekülgede arv lehes – sisesta arv

38. lehe mõõdud

- 38.1 pikkus (cm)
- 38.2 laius (cm)

39. looduse- ja keskkonnasuhet väljendava teksti maht lehe peale kokku (sh sisse mõõta lehe serv ja pool ruumist, mis jääb antud artikli ja kõrvalartikli vahele, mõõt cm²) ...

METOODIKA (seisuga 31. detsember 2010)

Uurimisküsimused:

1. Millised loodus- ja millised keskkonnaküsimused on läbivalt aktuaalsed, millised taandunud või tõusmas, kuidas annab neid tendentse põhjendada reaalses elus toimunud muutustega ja muutustega keskkonnateadvuses (kõrvutus SEI, KKM-i, TLÜ ja TÜ keskkonnateadvuse uuringutega)?
2. Kuidas on muutunud erinevate institutsioonide/tegijate rollid ja positsioonid keskkonnaküsimuste kajastamisel, nt kriitikud vs süüdistatavad? Milline on Euroopa Liidu roll keskkonnaküsimuste agenda kujunemises? Millised on muutused informatsiooni allikates laiemalt?
3. Kus on keskkonnaprobleemid Eesti mastaapides (sarnane võrdlus Goochiga)?
4. Millised muutused keskkonnaküsimuste kajastamises on kesksed? Kui palju neist on põhjendatavad üldise moderniseerumise ja meedia vormide muutmise? Kuidas on muutunud probleemi tõstatavate artiklite osakaal?
5. Millised on keskkonnaküsimustele lähenemise ideoloogiad ja kuidas on need ajas muutunud? Millised väärtused või ideoloogiad on omavahel vastuolus?
6. Kuidas on muutunud looduse- ja keskkonnateemade kajastamise vahekord (loodusillustratsioonid vs reostusküsimused)?
7. Kuidas on muutunud lahenduste pakkumine konfliktolukordadele ajas – kas toimub probleemi veeretamine või pigem konstruktiivne lähenemine?
8. Milliseid trende oleks võimalik olemasoleva info põhjal edasisiseks ennustada?
9. Millised on Postimehe ja Eesti Päevalehe erinevused keskkonnaküsimuste kajastamisel? Millised on erinevused trükiajakirjanduse ja online-ajakirjanduse käsitlustes (viimasele keskendutakse pilootanalüüsi abil, järeldused pigem suunavad kui põhjanevad)?
10. Milline on keskkonnaküsimustele ja looduskirjeldustele omistatav olulisus lehes? Maht ja paiknemine... Illustratsioonide kasutamise muutused.
11. Milliseid (kommunikatsioonijuhtimislikke) soovitusi võiks anda erinevatele institutsioonidele keskkonnaküsimuste aktiivsemaks, sisukamaks, kaasavamaks ja ehk ka väärtuspõhiseks käsitlemiseks meedias?
12. Millised järeldused võiksid olla olulised keskkonnateadlikkust kujundavate poliitike kujundamises?

Uuringu läbiviimine ja kodeerimisjuhend

Uuritakse nelja perioodi ja nendevahelisi erinevusi (1995, 2000, 2005, 2010). Vaadeldakse Postimeest ja Päevalehte. Analüüsiobjektiks on valitud kuupäeva väljaanne tervikuna ja selle artiklid, analüüs ise keskendub probleemolukordadele (vt analüüsiühik). Representatiivseks uuringuks on vaja iga ajavahemiku ja väljaande kohta 50-100 artiklit (seega kokku vahemikus 400-800), neis sisalduvate probleemolukordade arv on ilmselt vähemalt kaks korda suurem. Erinevates ajavahemikes on

artiklite arv ilmselt erinev. Seetõttu luuakse põhi- ja lisavalim: algselt võetakse analüüsiobjektiks väljaanded ühesuguse reegli alusel (näiteks igast kuust valitud päeva leht). Olukordades, kus ühes ajavahemikus (nt 1995) ei saavutata selle reegli järgimisel representatiivsust, täiendatakse analüüsi lisavalimiga. Vastavalt vajadusele kasutatakse analüüsis kas põhi- või lisavalimit (nt põhivalimit küsimuse puhul, kui aktiivne on keskkonnaküsimuste kajastamine leheveergudel X-perioodil; lisavalimit küsimuse puhul, milline on erinevate subjektide osakaal keskkonnaküsimuste kajastamisel (eeldab representatiivsust)). Kasutatakse kombineeritud päevade meetodit – oluline on, et valimis oleksid esindatud kõik nädalapäevad (va pühapäev, kus lehti ei ilmu); samuti kõik kuud/aastaajad. Lisalehed, reklaamid, ka ilmateade eraldi rubriigina analüüsi alla ei kuulu, ainult toimetuse materjal. Laupäevalisa kuulub analüüsi alla.

Valimisse ei kuulu samade väljaannete *online*-keskkonnad. Kahjuks puudub praegu ülevaade sellest, milline on üldse *online*-i ja trükimeedia vahekord, nende kattuvus, millised on *online*-le iseloomulikud tunnused. Võib eeldada globaalsete lühiuudiste, ühe autoriga, sh PR-tekstide suuremat osakaalu, kuid seda ei uurita süvenenumalt. Hinnang sellele, kuidas online-meedia kajastab keskkonnaküsimusi, antakse uurimisrühma ühise ekspertarvamusega – uurimisseminaris toimuva analüüsitulemuste ja *online*-otsingu vahelise olukorra arutelu käigus (sh *online*-i sirvimine sarnase reegli järgi sarnaselt trükimeedia analüüsile). Eelarvele otsa vaadates ei pea uurimisgrupp *online*-analüüsi mõistlikuks.

Millist artiklit võtta, millist jätta?

Valitakse artiklid, milles väljendub vähemalt üks sotsiaalne olukord, mis iseloomustab inimese (sotsiaalse grupi, institutsiooni või ühiskonna) suhet ümbritseva keskkonnaga. Olukorra määratlemine algab tekstist pikkusega üks lõik. Oluline pole niivõrd artikli temaatika (mida on ka hea silmas pidada), kui just situatsioonid, milles vaadeldakse inimese suhet keskkonnaga läbi vaatepunkti, milles väljendub kirjeldatud olukorra soovitavus või soovimatus. Materjali valikus antakse eriline tähendus artiklitele, milles ilmneb probleemikeskne analüüs (*versus* probleemi puudumine, nt looduskirjeldus). Probleemikesksuse all tuleb mõista: eksisteeriva või peatselt asetleidva ning ebasoovitava olukorra kirjeldus; mitteeksisteeriva või vähetõenäoliselt asetleidva, kuid soovitava olukorra kirjeldus. Sh hinnangud harvaesinevatele või tulevikuolukordadele nagu ökokommunid jms. Neis olukordades ilmnevad eeldatavalt selgemalt või vähemselgemalt väljendatud hinnangud tegelikkusele, toimuvale. „Probleemi“ esitamise puudumine ei tähenda aga, et olukorda valimisse ei arvata. Ka väga olulistele probleemidele on võimalik läheneda konstateerivalt, probleemitult. Huvitav oleks teada saada just probleemikesksuse osakaalu muutumine ajas.

Analüüsiühik

Keskseks analüüsiühikuks on ökoloogiline (probleemne) olukord. Analüüsiühikuks on seega teksti osa, milles sisaldub informatsioon inimese ja looduse suhte kohta, sellega seotud hinnangud ja selgitused. „Ökoloogilised olukorrakirjeldused“, milles sisalduvad erinevad hinnangud ja selgitused, võivad käia ka ühe ja sama sündmuse kohta, kuid neid vaadeldakse eraldi just erinevate väärtusorientatsioonide

tõttu. Ja vastupidi – ühesugused või sarnased hinnangud erinevatele olukordadele loetakse üheks kontekstuaalseks olukorrajelduseks. Aga ka kontekstuaalne ühik võib sisaldada üht või mitut analüüsiühikut. Ökoloogiliste situatsioonide eristamiseks on soovitatav pöörata tähelepanu teksti tähenduslikele tunnustele ja nende muutustele kõneisikute vahetudes, vaatepunkti muutumisele olukorrajelduses, uue teema sissetoomisele (teema algab kahest lõigust, kõigi esinevaid teemakirjeldusi ei saa ära kodeerida), aga ka teksti formaalsele liigendusele taandridade abil. Kahtlemata on abiks ka kodeerimisjuhendiga tutvumine – kui olukorda ei anna kodeerida terviklikult, tuleb olukorrad ilmselt eristada. **Olukorrajelduse määravad üldiselt: probleem (nii väärtusorientatsioon kui teema), selle põhjus ja tegija. Kui muutub üks, kaasneb ka olukorra muutus.**

Näited: olukorda vaadeldakse ühtsena siis, kui ühes artiklis räägitakse nt Ida-Virumaa töötuse, kaevandamisprobleemide ja keskkonda suhtumise küsimustest ühte tonaalsust, väärtuslikku orientatsiooni kasutades (näiteks probleemid kui küsimus õigest juhtimisest), st temaatiliselt ei hakata artiklit olukordadeks lõhkuma. Kui ühel lehel kolm eraldi serveeritud uudist räägivad samast teemast samas väärtusorientatsioonis, kodeeritakse olukord ühtse olukorrana. Ka ühe kõneisiku sarnased arvamused sarnaselt koos esinevates artiklites kodeeritakse kokku.

